

13. 2 21.

1976

1994 --- y

1999 -07- 07

- 1) 001 0005 958 800
- 2) 001 0005 958 817
- 3) 001 0005 958 824
- 4) 001 0005 958 831
- 5) 001 0005 958 848
- 6) 001 0005 958 855
- 7) 001 0005 958 862
- 8) 001 0005 958 879
- 9) 001 0005 958 886
- 10) 001 0005 958 893
- 11) 001 0005 958 909
- 12) 001 0005 958 916
- 13) 001 0005 958 923

184 - 196

- 1., Néptanús. Tancsics Mihály. 1848.
- 2., Nép sava isen sava. Tancsics Mihály. 1848.
- 3., Debreceni emlékfűrés gr. Liechtenyi Zoltán kalálára. Blak Károly. 1860.
- 4., Ueber die staatsrechtliche Verhältnisse der Losen in Wojwodina und überhaupt in den Ländern der ung. Krone. Alexander Stojaczkovic. 1860.
- 5., Hindetmény a pechvárosi közevvalautat és kishajítat tárgyában. 1861.
- 6., Die Losen und die orientalische Frage. Von einem Losen. 1865.
- 7., Végjelentés az 1865-68. sz. szágyyulés működéséről. Adami Ferenc. 1866.
- 8., Dedinerly József kápristóló jelentés. 1869.
- 9., A jövedelem-, személyes kereseti- és háradó reformja a magyar kiróvátkor tartórá országában. Keszies Károly. 1869.
- 10., Zur Organisation der Schwesterstädte Pest und Ofen. 1872.
- 11., Kossuth Gyula kórmóc a. k. fő bányarórási s vidéke válságától polgáraihoz. 1872.
- 12., Magyarok németül. 1872.
- 13., Visszapillantás két évi önkormányzatkörre. 1874.

[Faint, illegible handwriting in cursive script, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

28
1847

N É P K Ö N Y V.

Irta

L
T Á N C S I C S M I H Á L.

A fenséges nádorispány felszázadig viselt hivatalának emlékére.

Harmadik javított kiadás.

DEBALLAGI MÓR.

Ára 20 kr. ezüst pénzben.

BUDAPEST,

T á n c s i c s n y o m d á j á b a n.

1848.

N E P K O N I T

DEBATA MOR

DEBATA MOR

... hogy meggyőzően azt, az
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban

POLGÁRI KATEKIZMUS

... a ...
... a ...
... a ...
... a ...
... a ...

nép számára.

... az országban, és az országban
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban
... az országban, és az országban

T U D N I V A L Ó.

Ezen kis munkát azért irtam, hogy megakadályozzam azt, mit Bécsben némellyek hazánkra nézve végbevinni szándékoztak. Ezt rossz néven vették azon emberök, kik ellenünk rosszat forraltak, azért engem bezárattak, de az igazságos közvélemény kinyilatkoztatta, hogy én ártatlan voltam, mert hiszen világos e könyvből, hogy én csak imádoztam hazám, és a kendtek boldogságáért tettem, szeretett polgártársaim. Majd meglátják kendtek ebből, hogy rosszat beszéltem-e, ártani akartam-e hazámnak?

Nem változtattam benne csak egy szót sem, és éppen azért, hogy megítélhessék kendtek: megérdemeltem-e a tömlöczöt?

Ingyen adtam át e könyvet Németország egy könyvtárusának, hogy 3000 példányt nyomhat belőle; s a könyvtárus azt ígérte, hogy valami jutalmat fog adni, ha a könyv elkel.

Azóla másodszer is kinyomatta, ámbár nem tette rá a könyvre, hogy második kiadás, de az összehasonlításból ez világosan kitűnik: most pedig én magam adom ki, s ez hát a harmadik kiadás.

Ha a kiadó mind a kétszer, tudniillik először is 3000, meg másodszer is annyit nyomtatott, pengő forintjával árultatván kapott érte 6,000 ezüst forintot: nekem 100 pengő frtot adott belőle.

Szerző.

K É R E L E M.

Mindnyájatokat, kik hazánk fölvirágzását szívből ohajtjátok s tettel eszközölni készek vagytok, buzgóan kérlek vegyetek e munkácskából és adjatok a hol lehet a helységeknek.

Majd mindenki azt mondja : a népet nevelni kell. És lehet-e másképp nevelni, mint vagy előszóval, vagy fogalmához alkalmaztatott könyvecskékben neki elmondani azt, mi eszét felvilágosítja ?

Ha minden helységben felhőkig érő nagy iskolát emelnénk, abba egy tanítót 1000 pengő forint évi fizetéssel helyeznénk, még sem érne semmit, hacsak a tanító vagy előszóval, vagy írással nem beszélne a néphöz, tehát csak a gondolatoknak, véleménynek közlése teszi a nevelést és tanítást.

Milly sokba kerülne olly nagy épületeket emelni, s beléjük jó fizetéssel tanítókat rendelni, és mégis azzal semmit sem érnénk el, ellenben milly kevésbe kerül jó könyvecskéket terjeszteni s az által mindent elérhetni; tegyétek tehát.

Minek kell a nevelés eredményének lennie? hogy a társaságban mindenki tudja jogait, teljesítse kötelességét, ismerje meg mi az igazság, hogy a szerint cselekedjék; végre hogy tudja mi a jó, és mi a rossz.

Én ezekről irtam e könyvecskében, tehát eszközöljétek a nép kezébe juthatni.

Isten és ember előtt vallom, hogy e munkácskát hazám és királyom iránti szeretetből irtam, és talán mégis lesznek emberek, kik kárhoztatják, de bocsássatok meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek.

HALLJUNK SZÓT,

s

örtsük meg egymást.

Atyámfiai! hazánkat veszedelem fenyegeti; azért egy könyvecskét irtam számatokra, hanem előbb, mint olvasnátok, egy pár őszinte barátságos, de egyszersmind komoly szót akarok veletek váltani.

Nem tudom hallottátok-e hogy régenten egyik és másik királyunk e hazát csak úgy testamentomban oda ígérte más országi fejedelemeck, mintha ez tulajdon pusztája és a lakosok rajta legelésző birkái lettek volna.

Most is úgy látszik Bécsben egynéhány ember csak úgy alkudozik fölöttünk, mintha mi csupán marhák volnánk, és meg sem kellene bennünket kérdezni.

Nemes atyánkfainak sokba került kieszközölni a mult 1844. esztendei országgyűlésen, hogy e drága Magyarországot mindnyájan egyenlő jussal bírjuk; mert most a legszegényebb gazdának annyi jusa van földet szerezni, mint a leggazdagabb grófnak: és tudjátok meg, hogy a nemesség, becsületesen s igazságosan cselekedett, mikor e törvényt hozta.

És most, mikor így összeolvadtunk örökre a nemességgel, most akarnak Bécsben e hazáru és rólunk mint juhakolrul rendelkezni, — s úgy látszik felséges királyunk sem tud erről semmit, mert ő hosszabb idő óta minden magyarnak igazi sajnálkodására, betegen, legalább rossz egészségben sinylődik: de a ki istene van, azon urak rosszul számítanak; mert ha eddig annyi visszavonás között, mikor a jobbágyság a nemességet ellenségének, elnyomójának nézte, a nemesség hasonlóképen a jobbágyságot tartotta ellenségének, meg tudtuk e hazát tartani: most mikor e haza mindnyájunké, összeolvadtunk jobbágyság és nemesség; most mikor 15 milliomon vagyunk, most próbálják itt ott egész megyékbeli lakosság jusait megszorítani, holott maga a derék nemesség igyekszik a jusokat azokra is kiterjeszteni, kik avval még nem bírtak; most, mondom, mikor a mult országgyűlésen a nemesség kész volt minden terheket, adót, a nemnemesekkel közösen viselni (de némelly grófok, püspökök, és a kormányzók voltak ellene; azonban tudnotok kell, hogy példánakokáért a szeplőtlen Balthányiak, a derék Telckiek, s több mások, kiket majd mingyárt elszámállok, a mellett voltak, hogy a nemesség együtt viselje a néppel a terhet): most akarnak rólunk tudtunk nélkül, s akaratunk ellen rendelkezni? azon jó urak, úgy látszik vesztüket érzik.

Most már könnyebben lélekzem, mert elmondottam némellyeket; félíg meddig tudjátok, hogyan állnak a dolgok, a többit e könyvecskéből meg fogjátok tudni, s azt is, mit kell törvény szerint tennünk, látni fogjátok. Ugy szokják mondani: az ember testből és lélekből áll; nincs kifogásom ellene.

Miként üdvözüljön majd a lélek akár magánosan, akár a testtel együtt a más világon? arról sokféle katekizmust írtak: de hogy miképen boldoguljon az ember ezen a világon is egyszersmind? azzal keveset törődtek a tanítók, pedig ebben már benvagyunk, következésképen igyeoznünk kellene itt is boldogulni.

Én tehát a végből írtam e kis katekizmust, hogy megtanulhassátok belőle, hogyan kell e földi életben boldogulni; mert hej jó ám itt is boldogulni!

Azt is szokták mondani: a jó példát követni kell.

Azok, kik lelki üdvözségetek elnyerésére tanítanak benneteket, igen jó példával mennek elő abban, hogy bizony itt a földön is igyekezni kell boldogulni; kövessétek ebben példájokat, nem rossz ám az.

Ne gondoljátok hogy csupán azért, mivel itt e földön boldogultok, a más világi üdvözséget el nem nyerhetitek.

Hiszen ha csak úgy lehetne mennyországba jutni, hogy itt elsanjargassa az ember magát, koplaljon, éhezzeék, fázzeék, szóval nyomorogjon: akkor lelkitanítóitoknak, a plebánusoknak és püspököknek is magokat sanyargatniok kellene, nekik is koplalniok, fázniok kellene, mert azt hiszem, hogy ők is csak hisznek mennyországot; ők is beakar-nak oda jutni. Pedig koplalnak-e, észrevehetni-e ezt rajtok? hiszen akkor nekik igen pápista színben kellene lenniök, mint mondani szokás.

Némellyek közületek már ismerni fogják nevemet, mert az ifjuság számára többféle könyvecskéket írtam.

Ezen könyvecskéknek egyikében búcsút vettem a kiseded polgárok-tul, de azt ígértem nekik, hogy ha Isten bennünket éltet, majd én is, meg ők is egy nagy pályát befutunk, és aztán ismét találkozunk.

Dé igen rossz idők járnak; a haza veszedelemben forog; és ki tudja, megérhetem-e azon időt, mellyben találkozni szándékoztam ama férfiak-kal, kik akkorra az ifjakbul váltak volna.

Azért írtam e katekizmust korábban, mint sem előbb kitüztem volt. Ah mennyire örültem én annak, hogy milly meglepő, milly örvendetes lesz a viszonzlás, mikor én azokkal újra találkozom, kik engem ifju kor-kubban már jól ismertek.

De mondom rossz idők járnak; sötétben és titkon, de néha világos nappal is, a sátánfajzatok konkolyt hintegetnek, a visszavonás és meg-hasonlás magvát szórják e hazában, hogy bennünket egymás ellen uszítsanak, és akkor ördögi örömmel a konczot ők kaphassák el. De hi-szem az élő Istent, nem hajtják végre gonosz szándékukat.

Kedves atyámfiai, ti derék magyar földműves nép! nekem bátran hihettek, — én veletek, köztetek nevelkedtem föl; az én húsom a ti husotokból való, az én vérem a ti véretekből való vér.

Én nem csak az ifjuságnak, hanem a ti számatokra is írtam már há-rom könyvecskét e czím vagy név alatt: „Népkönyv,“ nem tudom

ismeritek-e; azoknak egyikében leirtam, hogy én is olly földmivelő voltam, millyenek ti: tehát ismerem sorsotokat. Tudom mi hiányával vagytok: nem ismeritek jusaitokat, nincs kezeitekben olly könyvecske, mellyből azokat megtanulhatnátok; nincs bátorságtok; mivel azt hiszitek, hogy kaputos embertársatokat Isten talán más, finomabb agyagbul teremtetle mint titeket; azért már meszszirol leveszitek kalaplokat, mihelyt posztó ruhás embert pillantotok meg; pedig alkalmasint az nem derekabb ember ám mint ti, va y többnyire ollyan sincs.

Szóval, én tudom mi híjával vagytok. Nem ismeritek tisztán jusaitokat, csak homályosan sejtitek vagy érezitek, de nem vagytok benne egészen bizonyosok, tehát nem meritek kimondani.

Nem tudjátok bizonyossággal, van-e a posztó ruhás embereknek is kötelességük ti irántatok éppen ugy, mint nektek ő irántuk, hanem hibásan azt gondoljátok, hogy csupán nektek van kötelességetek, és mivel ezt világosan nem tudjátok, nincs bátorságtok követelni, hogy posztó ruhás felebarátaitok is teljesítsék viszont a ti irántatok tartozó kötelességeiket.

Azt már jobban ismeritek, hogy mi az igazság, mert ezt lelkismeretek súgja szüntelen, de mivel az életben igen is gyakran azt tapasztaljátok, hogy nem ugy történik, a mint ti felfogjátok az igazságot, tehát néha néha majd arra a gondolatra vetemedtek, hogy talán bizony nem is az az igazság, a mit ti tartotok annak? következképen szinte nem meritek fenszóval követelni, hogy ti irántatok is mások olly igazságosak legyenek, a mint ők magok kívánják, hogy ti ő irántuk legyetek.

Végre legkevesbé vagytok magatokkal tisztában az iránt, mi a jó és mi a rossz; ti érzitek, tudjátok, mi használ és mi árt nektek; pedig csak az a jó a mi használ, és az a rossz a mi árt: hanem mivel igen gyakran halljátok, hogy jónak predikálják és hirdetik azt, a mi senkinek nem használ, tehát tévóvázatok, kétségkedtek a fölött, valljon igazán jó-e az, a mit ti annak tartotok. Az ügyellen tanítók megzavarják romlatlan felfogástokat. Azért irtam én nektek e katekizmust, hogy ludhassátok magatokat mihöz tartani.

Még egyszer mondom: nekem bátran hihettek, nem ámitalak el benneteket. Ugy áldjon meg engem az Isten, a milly őszintén, a milly igazán ohajtom boldogulástokat.

De szinte szemetekből látom, hogy kérdezni akarjátok tőlem: Ugyan kik tehát azon sátánfajzatok, a kik közibénk konkolyt hintenek, s bennünket egymással össze akarnak veszíteni?

Ujjal nem mutathatok rájok; nem mondhatom, hogy: nézzétek, ezek azok, mert itt nincsenek; de írva van: gyümölcseiről ismeritek meg a fát; azonban a szemes ember még leveléről is megismeri.

Midőn és a hol látjátok a jeleket, hogy külön nyelvű polgártársaitok, kik egymással századok óta háborítalan barátságban éltek, de most csudálkozástokra e barátsági, sőt testvéri köteleket szétszaggatni hajlandók, vagy még ellenségeképen is egymást megtámadni készek: tudjátok meg, hogy ott azon sátánfajzatok, vagy azoknak megbizottai munkálkodnak. Hogy pedig kiösmérhessétek a gonosz szándékuakat, csak erre ügyeljete, a ki azt lármázza: igen jól mennek most a dolgok házánkban, és a kik ígéretek tesznek; a kik borral, huszassal, ezüst fo-

rinttal, sőt több forinttal is verbuválják az embereket részükre: tudjátok meg, hogy azok jégre vagy sárba vezetnek benneteket.

Ha hisztek azoknak, kik pénzzel vesztegetik az embereket, és kortes sereget pénzen gyűjtenek: akkor tönkre jut hazánk. Inkább vasvillával álljatok neki, hogy ne közelíthessen hozzátok, mintsem ezüst forintját elfogadjátok; mert tudjátok meg, hogy azon ezüst forinton, ha elfogadjátok, hazátokat adátok el.

Mai időben sokat emlegetik a népnevelést, de inkább magatok rontsátok le iskolaházátokat is, mintsem olly nevelést adjanak gyermekeiteknek, mint a millyen nevelésük azoknak van, kik pénzen vásárolják a voksokat; pénzzel vesztegetik az embereket.

Illyen nevelésre pokolban is szert tehettek, mert pénzen vásárolni meg a voksokat, az ördögök tanítják.

De félre ne értsetek barátim, az őszinte és becsületos polgárok igazi népnevelést sürgetnek, és ezen népnevelés alatt nem azt értik, hogy csak a falusi embereket kell nevelni, hanem értik az egész népet, mellyben mindnyájan, ők is befoglaltatnak; és e nevelést ugy intéztetni ohajtják, hogy abból se pénzzel vesztegető gazok, se megvesztegethető nyomorultak ne, hanem derék, bátor, állhatatos polgárok kerüljenek ki.

Maga apostoli felséges királyunk is több olly iskolát állíttatott fel, mellyekben falusi derék tanítók, vagy iskolamesterek ezen fontos hivatatra alkalmasokká tétethessenek.

Minthogy pedig mindenki tudja, hogy a nevelés nem az iskolaépületekből áll, habár azok felhőkig érnek is, hanem abban áll, hogy a ki mit tud, azt előszóval, írással, nyomtatott könyvekkel és minden kitelhető módon közölje: én is tehát szent kötelességemnek ismerem csekély tehetségem szerint a nevelési nagy munkához járulni, azért nyujtom át itt nektek e katekizmust. Ha azokat jól megértitek, a mik ebben foglaltatnak, de nem csak megértitek, hanem ugy cselekesztek, a mint itt tanácslom: akkor mentve van hazánk.

Hej barátim, igen nagy baj van nálunk, tehát sietek e könyvecskét minél előbb, és pedig minél nagyobb számban (ha vagyonosabb polgárlársaim pénzsegedelmet nyujtanak, legalább is fél millio példányban) kinyomatni, hogy annál inkább segíthessem a bajt eloszlatni.

Honnét származik és mi azon nagy baj? röviden elmondom.

Mindnyájan tudjuk és fájdalmasan vesszük, hogy felséges királyunk külföldön lakik. Hej pedig mennyire szereti a magyar királyát, az egész világ tudja. Istenem, mint örülnénk mi, ha szeretett királyunk köztünk venné már egyszer lakását, minthogy más országban már ugy is olly régóta lakik! Ha itt lagnék, akkor azon nagy baj nem keletkezett volna, melly most hazánkat veszedelemmel fenyegeti, és a veszély be is következik minden bizonynyal, ha résen nem állunk; ha annak gyökereit ki nem pusztítjuk. De magát a nagy bajt akarom elmondani.

Mint mondám, s a mint kiki különben is tudja, királyunk külföldön lakván, nem ismerheti onnét távolról országunk ügyeit, belső állapotját.

Hogy e részben hátramaradás ne legyen, Budán királyi helytartó rendeltetett, melly egy igazgató tanácsbul áll.

Azonban e helytartó tanácsnak hatalma Budáról Bécsbe szivárgott fel.

Most már csak neve van meg ezen budai helytartó tanácsnak, de a hatalom és kormány Bécsben van.

Ezen bécsi kormány sem ismerheti jól minden dolgainkat onnét távolrul, és így tétetnek gyakran halfogások, néha világos törvénysértések. Mindazon törvénysértéseket a jövő országgyűlés elő fogja adni.

De ezen mi bécsi kormányunk, a magyar kancellária, igen közel egy városban levén külső ország tudnillik Ausztria kormányával: úgy látszik hogy egymással nagyon is közelérintésbe jönnek. És mi természetesebb, mint az, hogy a lakó vagy vendég a házi gazda ohajtásaihoz alkalmazza magát.

A mi kormányunk Bécsben csak lakó, vendég, nincs otthon. Így könnyen átláthatja közületek mindenki, hogyan származik a baj hazánkra.

De tudnotok kell azt is, hogy mai időben magok a királyok majd sehol sem kormányoznak (legkevesbé pedig ott, hol a király még más valamely országnak is fejedelme, mint a mi királyunk is), hanem kormányoznak az erre kinevezett kormányférfiak, mint nevezetük is mutatja.

Néhál aztán, kivált pedig ott, hol senki sem vonja őket feleletre, ezen kormányférfiak akár készakarva, akár gondatlanságból oly lépéseket tesznek, hogy néha az egész ország megsínyli, sőt olykor fel is bomlik.

Hogy pedig illy kormányférfiak a királyok tudta nélkül követhetnek el törvénytelenéseket, könnyen képzelhetitek, ha meggondoljátok, hogy egy gazdag, nagybirtoku grófnak tisztjei is tesznek olyat, miről a gróf semmit sem tud. És tudja-e az illy gróf, hogyan megy végbe gazdálkodásának minden ága? Pedig a király sokkal nagyobb úr. És csak valljuk meg őszintén, kívánhatjuk-e, hogy a felséges király maga fáradozzék, holott kormányzók vannak? hát mért fizetnék ezeket?

Azt tudjuk, hogy néha s pedig nem ritkán, egyik ur (értek nagy urat, gazdagot) a másik urnak tiszt-cselédeit sok pénzzel megveszi, lekenyerezi, ha czéljainak elérésében másként nem remél sükert. A mint ez történik kicsinyben egy egy gazdag grófi birtokosnál, megtörténhetik nagyban az udvaroknál vagy kormányoknál is.

Mi azt teljességgel nem állítjuk, hogy minket illetőleg történt volna illyes, Isten mentsen meg, hogy valakit így gyanúsítsunk, hanem mi csak azt mondjuk, hogy a kormányoknál minden csak úgy megy nagyban, mint látjuk kicsinyben magános embereknél: de midőn oly dolgokat kell tapasztalni, millyenek most hazánkban itt ott, például a slavo-niai megyékben, és különösen Zágrábban történnek, hol a nemeseknek szavazási vagy voksolási jogát a kormány csak úgy tetszése szerint parancsolattal eltörölni akarja: kénytelen az ember nem csak gyanakodni, hanem akarata ellen is arra a gondolatra vetemedni, hogy a kormányzók közül talán némellyek el vannak ámitva, vagy lekenyerezeve.

Itt hosszas volna előadni, de majd az országgyűlés ki fogja muto-gatni, hogy ez ország elleni törekvés.

Hogy tudhassátok aztán, miként kezdődnek, folynak országgyűlésen a dolgok: minden faluban a helység házához járassatok egy ujságot, a Pesti Hírlapot, mert ez a többinél jobb. Mi az, egy ujság ára egy egész helységnek, 12 ezüst forint? ha mindenik csak garasokat ad is, ki van teremtve; aztán a helység házánál vasárnaponként legalább elolvassátok.

Mik történtek, mint mondám, majd az országgyűlés dolga lesz előadni, és megorvosolni; de hogy az országgyűlés képes legyen azokat orvosolni, ti rátok, az egész népre, kell támaszkodnia, különben semmit sem, vagy csak parányit orvosol: nem szándékom tehát a törvénytelenségeket nektek elmondani, hanem meg nem állhatom, hogy egyet el ne mondjak; és ez a könyvnyomtatást illeti; miről pedig azért kell itt szükségkép említést tennem, mivel népnevelésről szólok, népnevelés pedig, legalább józan nevelés nem képzelhető, hacsak az ember gondolatait, nézeteit, véleményét polgártársaival szabadon nem közölheti.

Mert hiszen tulajdonképen csak abban áll a nevelés, tanítás, ha elmondjuk azt, a mit jónak, hasznosnak ismerünk, s elmondjuk azt is, a mit rosznak, károsnak tartunk.

A hol az ember el nem mondhatja azt, a miről meg van győződve, a mit jónak hisz: ott nincs tanítás és nevelés, legalább józan nevelés nincs.

Ha hibásat mond valaki, a másik megczáfolja: így fejlődik ki aztán az igazság a két ellenkező állításból; ebben áll a nevelés.

Magyarországban még soha törvényt arról nem hoztak, hogy könyvet engedelem nélkül kinyomtatni nem szabad. Az pedig világos, hogy a miről törvény nincs, a mit törvény nem tilt, azt mindenki megteheti.

A kormány azonban régebb idő óta gyakorolta azt, hogy csak az nyomathatott könyvet, kinek engedelmet vagy szabadalmat adott, és csak olyan írományt vagy könyvet lehetett kinyomtatni, mellyet a kormány által erre rendelt hivatalbeliek (censoroknak nevezik őket) megengednek. A nemzet semmi roszat, károsat nem sejtve ezt elnézte, mert azelőtt még a könyvirással és könyvnyomtatással mi magyarok keveset és kevesen veszdtünk.

Hanem az idők megváltoztak, mind inkább és inkább szükségessé vált a könyvnyomtatás, mert az emberek szaporodtak, polgári társaságunk gyarapodott, annyira hogy mindnyájan csupán élőlőszóval és írással nem értekezhettek egymással; tehát elkerülhetlenné vált a könyvnyomtatás.

Az 1840-dik esztendőben az országgyűlés czélszerűnek látta olly testületet állítani fel, melly a tudományosságot intézze, rendelje.

De mi történik? Midőn az országgyűlésnek vége lett, a király által szentesített törvényczikkeit kinyomtatják, a törvényhozók közül semmi roszat nem is gyanítván, senki s m ügyelt föl a törvényczikkek kinyomtatására; azon czikkelybe, melly a tudományosságrul szól, valaki, valami módon egy szót csuszatott be, és ama rettenetes szó így hangzik: *censura*. Ez magyarul annyit tesz, hogy még csak egy sort sem szabad kinyomtatni, hacsak a könyvvizsgálók (censorok) meg nem vizsgálják s meg nem engedik.

Attól fogva a kormány a könyvnyomtatásra való felügyelést vagy a censurát törvényes júsának akarja tekinteni és tekinti is. Hja, ez törvényben van, azt mondja. Ugy-e csuynaság így játszani ki a törvényeket? De tudom istenem, nem is ismerjük ezt el soha törvényüinknek.

És hogy a vármegyék, meg a rá 1843:4-dik esztendőben következelt országgyűlési Rendek ki ne keljenek, s mint alattomban becsuszatott álltörvényt el ne töröljék: a kormány igen okosan gondolt cselekedni; tudnillik a könyvvizsgálóknak meg volt hagyva, hogy minél keve-

sebbet töröljenek ki a könyvből, hogy csak a nemzetnek most egy ideig panaszra ne lehessen a cenzorok ellen hiszen majd aztán kipótoljuk, gondolta magában.

És ugy is történt, mert mihelyt az országgyűlésnek 1844ben vége lett, a censura elkezdette botránkoztató működését, s azóta folytatja — gyalázatosan.

Hagyjátok félben most kérlek beszédemet — és olvassátok előbb végig e kis katekizmust, aztán

Kérdezeltek benneteket, kezetekeket szivetekre téve, mondjátok meg, van-e e könyvecskében valami olyas, mi akár egyes embernek (kivéve olyan magánakvalót, ki csak a más verejtékéből akar boldogulni), akár az egész országnak ártalmára, kárára czélozna?

És gondoljátok talán, hogy ezt tehát itt nálunk valamelyik cenzor megengedi? a viláért sem.

Igy aztán felfoghatjátok, mit jelent a népnevelés, ha azt kiki el nem mondhatja, mit jónak tart.

Ebből aztán könnyen megmagyarázhatjátok, hogyan tehetnek a kormányzó férfiak, ballépéseket? úgy, mert kezökben van a mód, hogy semmi visszaélésöket megróni nem lehet, nem szabad.

Ha ilyeneket, vagy ezekhez hasonlókat mond el valaki könyvében: a kormány jobban tudja ezt, csak bizzuk rá, ő elvégzi; — a nép miveletlen, tudatlan, hogyan szólhatna ő még a közdolgokhoz; a népnek legelső kötelessége vakon engedelmeskedni mindenben a mit a felsőbbtség parancsol, akár törvényes az, akár nem; — ha a törvény ebben vagy abban homályos, tehát a kormánynak van jusa azt magyarázni; — a népnek tisztelettel kell a felsőbbtség iránt viseltetni még akkor is, ha a felsőbbtség hibákat, sérelmeket követ el; — sokkal jobb ha a kormányzók holtig maradnak hivatalaikban, mint ha bizonyos esztendőök elteltével újak választatnának, mert a kormányzásba csak hosszasan lehet beletanulni; — a mit törvény nem tilt, azt ugyan megtehetné mindenki, de azért a kormánytól kell arra engedelmet kérni s a t. ilyeneket szívesen megenged a cenzor kinyomatni: de ellenben a ki azt írja: nem kell ezt a kormányra bízni, ez a nemzet joga, erről magának a nemzetnek kell intézkedni törvényhozás által; a nép tanulatlan ugyan, de érti mi igazságos, mi nem, tehát hozzá szólhat a közdolgokhoz, s ha nem értené is, neki van joga határozni; a ki így szól, azt lázítónak, felizgatónak szereti a kormány nevezni; — nem köteles senki, még egyes ember sem, engedelmeskedni a kormánynak, vagy felsőbbségnek ha törvénytelen séget parancsol, annál kevésbé köteles az egész nép; hiszen nem a kormányért van a nép, hanem megfordítva a népért van a kormány s a mit az egész nép, a nemzet határoz, az törvény; természetes tehát, hogy a kormány tartozik engedelmeskedni abban, mit a nemzet törvényé határozott; — ha a törvény egyben vagy másban homályos, a törvényhozásnak feladása azt vagy eltörölni s helyette mást hozni, vagy a homályos, kétséges helyet felvilágosítani, s nem a kormány dolga azt tetszése szerint magyarázni; — az hamis és gonosz tanítás, hogy a nép az eljárárság iránt még akkor is tisztelettel viseltessék, mi kor a z hibákat, sérelmeket követ el; ekkor ki kell a felsőbbséget hivatalából tenni; —

az rossz, veszedelmes, ha a kormányzók, elöljárók holtig maradnak hivatalukban; az nem olly nehéz dolog, elöljáróskodni, kormányozni, mert főkép minden abból áll, hogy a törvényeket szorosán megtartsák; — a mit törvény nem tilt, arra valakitől engedelmet kérni esztelenség s a t. az ilyeneket vagy éppen nem, vagy csak kiforgatva az értelemből, engedni a censor kinyomatni.

Ugyan mit gondoltok barátim, honnét van azon sokféle visszaélés, mit egyes községekben, meg az egész országban is látunk, tapasztalunk? Leginkább onnét van, hogy azokat, kik álutakon járnak, kik a törvényeket áthágják, kik kötelelességeiket vagy éppen nem, vagy rosszul teljesítik, kik az igazságot lábbal tapodják s a t. megróni nem szabad.

Képzeli csak, vagy ne képzeli, mert az életben látjuk, hogy valamely közönségnek elöljárói sokféle, mindenféle hibát elkövetnek, és, ha ezek hibáit, vétkeit nyilvánosságra hozni nem lehet, még a legjobb törvények sem használnak semmit; mert a legjobb törvényt éppen úgy át lehet hágni, mint a hiányos törvényt.

Világos dolog, hogy az vetemedik legtöbb vétkekre, a ki tudja, hogy az ő vétkeit napfényre hozni nem lehet.

Az illy elöljárói vétkeket néhány közel álló ember ugyan észreveheti szabad könyvnyomatás nélkül is, de ezeknek száját bedugják, legálább egy időre, hogy ne szóljanak.

Ha pedig minden vétket azonnal a világnak kikürtölni lehet, nem mernek az emberek, tudnillik a hivatalbeliek, visszaélni.

Tagadhatlan az, hogy tehát nincs biztosabb, sükeresebb mód a rossznak kiirtására, mint ha tüstént megtámadhatni minden gázságot; ha nyilvánosságra hozatik minden becestelen és gonosztett.

Ti alkalmasint nem tudjátok ki lalálta, vagy gondolta ki a censurát, vagy a könyvnyomatási tilalmat, s meglehet azt hiszitek, hogy ez ördögi találmány, de csalódtok.

Egy római pap, Borgia, VI. Sándor pápa volt az, a ki ezt kigondolta.

Kérdezitek talán, mi oka lehetett megtiltani, hogy senmi könyv ki ne nyomattassék vizsgálat és engedelem nélkül? Ő pápasága igen buja ember volt, és ezen felül sok gazdag és főurat, püspököt alattomban más világra küldött, méreggel megétegetett, hogy pénzüket és vagyonukat elfoglalhassa. Ezért tiltotta meg könyvet nyomni, hogy botrányoztatásai és gonoszságai köztudomásra ne jussanak. Később aztán mások is követték gyönyörű példáját. . . Ugy-e szép czélbul gondolták ki a nyomtatási tilalmat vagy censurát? És tudjátok meg, a ki ma is és akarhol is akadályozza a szabad könyvnyomatást, annak szándéka rossz, az rosszat szeret elkövetni; mert ugyan mért félne az, ki jót cselekszik? azt senki könyvben nem fogja megtámadni.

Másutt majd többet beszélek ő szentségtelenségéről és egyéb pápákrul is, hanem itt csak azt említem meg: hogy midőn lányát, Lucretiát, a kívül élt, férhez adta, olly lakodalmat tartott, hogy abban mindnyájan mezeletelen mulattak. Ez alkalommal jutalmakat is oszlogattatott azon tüzesebb fiúknak, kik legtöbb lányt birtak ott ő pápasága és lánya szemök láttára egymásután lenyomni.

Igy legeltette ő pásztorsága a nyáját, s gyönyörködött benne, mi-

kor a kosok hágtak. Néha csődöreivel, az udvaron háगतott, hogy lányával (a ki nem csak az ő ágyasa, hanem fiaié is, tehát neki menyé is volt egyszersmind) abban gyönyörködhessek.

Atkozott legyen emlékezete, hogy a censurát kigondolta.

De most arról kellene szólnom: mit kell tennünk a baj elhárítására?

Most semmit, elég csak tudnotok, hogyan állnak a dolgok, hogy a hazát veszély fenyegeti, s készen legyen kiki.

Minden polgárnak őriznie kell jusait, azokat megsértetni senki által ne engedje; mindenkinek figyelnie kell, hol, mi, és miként történik.

Ennél többet az egyes vármegyék sem tehetnek, annál kevésbé egy helység, vagy éppen magános polgár; mert a fenálló törvényeket szentül meg kell tartani; ovakodjatok tehát, s valami zenebonát ne okozatok sehol, ha életek kedves, és ha szeretitek e hazát.

Halál annak fejére, a ki törvénytelenül, és véres zavargással országgyűlésen kívül akar a bajon segíteni. Az illy vakmerő nagyobb bajt okozna, mint az a baj, mit elhárítani akarna. Hiszen azok, kik e bajokat okozzák most, alkalmasint maguk igen ohajtanák, hogy egymás ellen támadjunk, véres zavargások történjenek: a mikor aztán a katonaságot is rátok küldik s, jusaitokat tönkre teszik.

Az országgyűlés majd megorvosol mindent, megszünteti a bajt elhárítja a veszedelmet, mihelyt azt tudja, hogy az egész nemzet nevében van összegyűlve.

És valóban is a legközelebbi országgyűlésre menendő követek úgy fogják magukat tekinteni, mint az egész népnek követeit.

Igaz, most az egyszer még csupán a nemes atyafiak fogják a követet választani, mert még nincs arról törvény, hogy a követet a nem-nemesek is a nemesekkel együtt válaszszák: de mihelyt az országgyűlés beáll, mindenek előtt ezen törvényczikket fogják a felséges király célbe terjeszteni megerősítés végett:

„Magyarországban mindenki és mindenben, tehát a követek választásában is, tökéletesen egyenlő.“

És e törvény azonnal ki fog hirdettetni, hogy ennek creje által az országgyűlésen jelenlevő követeket már úgy tekinthessük, és kelljen is tekintenünk, mint az egész nemzetnek, a 15 millionyi egész népnek követeit.

Mert az országgyűlés csak akkor határozhat, és csak akkor nem kell a kormánynál könyörögni, midőn a hazának minden lakosait képviseli.

De hátha az országgyűlés nem fogja mindenek előtt ezt tenni, ezt határozni? kérdezhetné valaki közületek?

Neki ezt tennie kell, különben veszve van.

Igen, de ha még sem tenné?

Tennie kell mondom, szükségképen, mert élni ohajt.

Bármit akarna mást eszközölni az országgyűlés ezen kívül, csak időt vesztené, mint a tapasztalás bizonyítja; mert míg az törvényt nem válik, hogy az országgyűlési követek az egész nemzetet képviselik: addig mindig alkudozás, könyörgés lesz dolga az országgyűlésnek.

Várjuk most már mik történnek még országgyűlésig és országgyűlés kezdetén. Én tökéletesen hiszem, hogy a nemesség, mindnyájunk,

az egész 15 millionyi népség érdekében fogja tenni a törvényjavaslatokat, s ha ránk, az egész népre támaszkodik, azok minden bizonynyal törvénynyé is válnak. Mert a kik az egész népet képviselik, azok valóságos törvényhozók, következésképen határoznak, nem pedig könyörögnek; és így tulajdonképen nem törvényjavaslatot készítenek, hanem valósággal törvényt alkotnak, s a királynak szentesítése, mint cerimonia szükségkép bekövetkezik.

Addig tünni kell. Még a talán idegen nyelvű polgártársainknak méltatlanságait is bocsássuk meg, mikkell illetnek; mert hiszen ők nem tudják mit cselekesznek; őket szegényeket mások lovalják föl.

Tegyük addig is mindnyájan azt, a mi jó.

És mi a jó? e munkácska végén van előadva.

Hiszem barátim, hogy megértettetek; de ha nem, e könyvecskét figyelmesen végig olvasván jobban meg fogtok érteni. Most béke veletek.

De még egyet mondok. Békét és boldogságot kívánnak nektek hazánknak némelly nagy hirü grófjai is, kik szent kötelességükké tették addig nem nyugodni, míg ti mindnyájan a nemességgel mindenben egyenlők nem lesztek.

Ha talán nem jutott volna még el hozzátok azon derék grófoknak hire, kik már a mult országgyűlésen rajta voltak, hogy a közterheket, vagyis az adót, útcsinálást, katonaillesítést mindenki, nemes és nemnemes különbség nélkül, a szerint viselje, a mint kinek több vagy kevesebb vagyona van. megnevezem nektek őket, hogy ismerjétek, mert ők a ti barátaitok, jóakaróitok; ők e hazának őrangyalai.

Wesselényi Miklós báró, a rendületlen jó hazafi volt az első, a ki hatalmasan hirdette, hogy a szegény nép nem bírja tovább a terhet, hanem isteni és emberi igazság kívánja, hogy azt közösen viselje vele a nemesség is.

Az ő nyomdokin indultak a szeplőtelen és dicső Batthányiak, a derék Telekiek; ezekkel kezdet fogtak Béthlen János és Gergely; Eszterházy József és Kázmér; Jeszenák; Kemény Dénes; Odescalchi; Pálffy József; Ráday Gedeon; Széchenyi István; Vay Dániel, Károly, Lajos; Viczayak; Zay Károly; Zichy Ottó és Manó.

Vannak többen is, de rövidség okáért csak ezeket említem.

Egy szóval csak azt mondom: figyelmezzetek majd a jövő országgyűlés alatt, akkor meg fogjátok ismerni, kik a ti barátaitok, és kik ellenségeitek.

A kik a Batthányiakkal voksolnak és tartanak, azok e hazának oszlopai, a ti barátaitok: a kik pedig nem akarják a közteherviselést elvállalni, tudjátok meg, hogy azok nektek ellenségeitek, és ellenségei a hazának. —

BEVEZETÉS.

Mit kell minden embernek vagy polgárnak tudnia hogy itte földön, vagy a társaságban boldoguljon? — Minden embernek vagy polgárnak hogy e földön boldoguljon, tudnia kell először, jusait, vagy mint most ujabban nevezni szokják, jogait, másodsor, ismernie kell kötelességeit;

harmadsor, tudnia kell az igazságot;

negyedszer végre még azt kell tudnia: mi a jó vagy rossz erkölcs, vagyis mik az erények és mik a bűnök; szóval tudnia kell mi a jó; és mi a rossz.

Kit mondunk polgárnak? — Mind polgár az, ki a nagy társaságban vagy országban bizonyos jusokkal bír, s a kinek teljesíteni való kötelességei vannak.

Tehát nem csupán a királyvárosi lakosok mondatnak polgároknak? — Nem bizony; hiszen az országban lakó egész nép nevezetetik polgári társaságnak, igen természetesen következik tehát, hogy mindazok, kik e polgári társaságot teszik, a kiből a polgári társaság áll, azok mind polgárok; mert ha azon sok mindenféle foglalatosságú emberek, kiből az egész ország népessége áll, nem volnának polgárok, a társaságot sem lehetne polgári társaságnak nevezni.

De mért nevezik tehát nálunk magyaroknál különösen csak a királyvárosiakat polgároknak? — Csak szokásból, a mi aztán későbbben némi rang-fokozattá lett. Hiszen tudjuk, hogy vannak grófok, bárók, nemesek; ezek mind polgárok is egyszersmind. A mint egyes család vagy familia tagjainak vannak gyöngeségei, hibái: úgy az egész polgári társaság tagjainak is; s a mint a magános család közé csuszának be visszaélések: úgy az egész polgári társaságba is; ilyen visszaélések és hibák, hogy egyiket grófnak, másikat bárónak, harmadikat nemesnek, negyediket polgárnak nevezik, s illy rangfokozatok közben aztán az egész nép minden tagjának polgári czíme feledékenységre ment.

Eléget csak tudni, mi a jog, kötelesség, igazság és erény? — Teljességgel nem elég ezeket csak tudni, hanem cselekedetben gyakorolni kell. Mi hasznuk volna a törvényeknek, ha azokat az emberek csak tudnák, de meg nem tartanák? Vagy mit érnénk vele, ha példának okáért a tizparancsolatot akármily jól tudnók és napjában sokszor el is mondanók, de cselekedetben meg nem tartanók?

Nincs-e még más valami is, a mit minden polgárnak tudnia kellene azokon kívül, miket fölebb mondotunk? — Más semmi sincs, mert mind az a mit akár magunkra, akár a polgári társaságra nézve szükségesnek, hasznosnak és üdvösnek gondolhatunk, ezekben foglaltatnak, vagy ezekből származnak.

Mellyikezen négy közül, miket minden polgárnak tudnia kell, a legfőbb? — Tulajdonképen ezeknek egyikéről sem

mondhatni, hogy legfőbb; mert egyik a másik nélkül nem sokat ér, hanem csak úgy boldogítják az embert, ha együtt megvannak az emberben; ha egymást kölcsönösen segítik. Akármelyik hiányozzék ezekből, vagy akármelyiket ne tudja az ember, már egészen nem boldogulhat.

Ha ezek egymás nélkül nem sokat érnek, egyszerre támadnak e bennünk, vagy velünk születnek e, vagy úgy kell rájuk szert tenni? — A mint a gyermek születik, magával hozza jusát vagy szabadságát (mert e kettő: jus és szabadság, csak egyet jelentenek), de semmi mást; a másik három később cselekedetben kezd mutatkozni, és pedig előbb a kötelesség, majd aztán az igazság, végre az erény.

Hány szakaszból áll a polgári katekizmus? — Négy szakaszból, melyek: jog, kötelesség, igazság, erény, miként fölebb láttuk

EL S Ö S Z A K A S Z

J o g.

Mi a jog, vagy jus? — Jusnak vagy szabadságnak azon állapotot mondjuk, melyben senkitől engedelmet nem kérünk, nem kell kérnünk hogy valljon szabad e ezzel vagy azzal élünk? Vagy más szavakkal: jus, azaz szabadság az, miből minden oly cselekedetünk foly, melyek által természeti szükségünket kielégítjük, a nélkül hogy arra valakitől engedelmet kérnénk. Példának okáért, midőn a gyermek születik, nem kell kérdeznie, szabad-e neki lábát e földre letenni, levegőt színi vagy lélekzetet venni, a melegséget érezni, megéhezni, az anyai emlőket szopni? mind ehhez tökéletes jusa és szabadsága van.

Valljon csak egy e a jog, vagy többféle? — Az emberek, az igaz, két különböző jogot emlegetnek; egyiket természeti jognak, a másikat polgári jognak szokják nevezni, és ez utóbbi, azaz polgári jog igen sokfélere ágazik el szerintök, de mind azok tévednek, kik illy kétféle jogot különböztetnek meg. A jog csak egy, mit a természet adott; mastól, valami egyes embertől, nem kaphatni, mert nincs egyetlen ember is, ki többet kapott volna, mint a többiek; hanem a hol a tiszta igazság nem uralkodik, az erősebbek a gyöngébbeknek természeti jogait számtalan módon korlátozzák, és aztán ezen korlátozás fokai szerint nevezgetik el a jogot; de igazán véve több joga mások fölött senkinek sincs, hanem van engedelme, szabadalma, kiváltsága, hatalma, ereje, s a t.

Tehát az embernek joga nem fogyatkozik meg, nem veszi ki soha? — Nem bizony. Azt sem kisebbre, sem nagyobbra szabni nem lehet soha; az mindig ugyanaz. A mint esztelenség vagy képtelenség volna azt meghatározni akarni, hogy Pétert vagy Pált mennyi rész illeti a nap melegségéből, a világosságból, a levegőből s a t. éppen oly esztelenség volna kimutatni akarni, hogy Ákornak annyi, Bákornak pedig annyi joga van.

De a most született kisdednek csak még sincs annyi joga mint a koros férfinak? Félreértés; tehetsége nincs annyi

a gyermeknek mint a férfinak, de joga éppen annyi van; a gyermeknek teljes és csorbíthatlan joga van természeti szükségeinek kielégítéséhez; a férfinak is teljes és csorbíthatlan joga van ahhoz, mit természeti szüksége megkíván; tehát a kettőnek, tudniillik, gyermeknek és férfinak joga tökéletesen egyenlő.

Miként lett mégis a polgáritársaságban olly nagy jogegyenlőtlenség? — Tévedésből, emberi gyarlóságból, visszaélésből támadt minden jogegyenlőtlenség; de mint főlebb mondatott, maga a jog egyenlő; és igazán véve nincs is jogegyenlőtlenség, hanem az erősebbek a gyöngébbek jusait már a régi időkben korlátok közé szorították: ezen állapot aztán idővel századok alatt megöröködött, s most ezt nevezik különböző jogoknak.

Mi ö általános jog uralkodik hazánkban? — Nálunk is csak az, a mi a földnek akármely részén, bármely más országban; tudniillik a velünk született természeti jog; mert míg az ember ember marad, azaz míg a mostani természete meg nem változik, szükségkép gyekeznie kell óhségét enyhíteni, szomját eloltani; a hideg ellen magát ruhával oltalmazni; minden ellenétől magát védeni, közösülési ösztönét kielégíteni, azaz nemzési vágyát teljesíteni; szóval természetében van azt, a mi neki kellemetlen és ártalmas, elhárítani akarni: ellenben a mi neki hasznos, kellemes, azt megnyerni ígyekeznie. Ez általános természeti s egyenlő joga van mindenkinek itt is, másott is; mert az Isten senkinek homlokára nem süté a billeget, hogy ennek meg annak van csak joga természeti vágyait kielégíteni, a többinek pedig nincs.

Minemü törvények által nyilvánítatik hazánkban mindenikünknek ezen joga? — A legközelebb mult 1844-dik évi országgyűlésen hozott néhány törvényczikk által, t. i. egyik ez:

„IV. Törvényczik. Az országban s kapcsolt részeiben született, állandón lakó, s törvényesen bevett bármely vallásu nem-nemes honfiak, általuk bármi czímen eddig szerzett, vagy jövőben szerzendő nemesi javakra nézve, nemesség hiánya miatti nem-bírhatalmi ügyuton ezentúl nem háborgattathatnak.“

Más szavakkal kifejezve mi ezen Törvénycziknek értelme? — Ezen Törvényczik értelme az, hogy mindnyájan, kik e hazában születünk és lakunk (a zsidóvallásukat kivéve) tökéletesen egyenlő jussal bírjuk Magyarország földét. — Eddig csak a nemesek bírták, csak nekik volt joguk tulajdont szerezni, de az említett s 1844 eszvendőben hozott törvénycziknél fogva mindnyájunké e drága haza.

Igaz, nincs mindnyájunknak egyenlő értéke tulajdon földet venni, de nem is szükséges; hiszen a röstnek, a mellett tékozlónak, sohasem lesz annyi értéke, mint a szorgalmas és takarékosnak; elég hogy e földrész, melly Magyarországnak neveztetik, s a melly 6175 [ ]gü mérföldet tesz, miénk.

Minekélötte még e törvényt hozták, a legszegényebb nemes, kinek egy talpalatnyi földé sem volt, éppen úgy jusát tartotta e hazához, mint a legelső herczeg vagy gróf, kinek száz és több faluja, vagy harmincz negyven mérföldny birtoka van.

Éppen így tehát a legutolsó zsöllér is jusát tartja e hazához most úgy, mint azelőtt a vagyontalan nemes.

Szóval mostantól fogva e haza mindnyájunké, mert a kinek most nincs, lehet gyermekének, ha iparkodik: ellenben a kinek most van, gyermekének nem lesz, ha henyélkedik, ha tékozol. Így mennek a dolgok.

Mellyik a másik törvényezik, melly hazánk mindenkinek egyenlő természeti jogát nyilvánítja?

— A következő:

„V. Törvényezik. Az országban s kapcsolt részekben született, vagy honosított, s törvényesen bevett bármely vallású lakosoknak, akár kinevezéstől, akár választástól függő minden köz hivatalokra leendő alkalmazásában az, hogy a nemesi osztályhoz nem tartoznak, akadályul nem szolgálhat.“

Mit tesz ez más szóval? — Mas szóval ez azt teszi, hogy a legutolsó, vagy legszegényebb zsöllérnek gyermeke, vagy a legvagyonosabb gróf és herceg fia egyenlő jussal bírnak minden hivatalra.

Ha akármeddig földművesnek vagy mesterebernek gyermeke szorgalma által ismereteket, tudományt szerez, magát kimiveli, s azon felül erkölcsös jómagaviselete és igazság szeretete által kitünteti magát: nemcsak főispán vagy kanczellárius, hanem még nádor is lehet; ettől fogva nincs tekintet arra, hogy nemes e valaki vagy nem, mert erre nézve mindnyájan egyenlők vagyunk; itt csak a Mózesisták, vagy zsidók vétnek ki.

Van e még más olyan törvény is, melly természeti egyenlő jogunkat nyilvánítaná? — Igen is van, tudnillik a vallás dolgában ugyancsak az 1844 eszt. legközelebbi mult országgyűlésen hozott törvény, mellynél fogva mindenki, koldus vagy herceg kivétel nélkül szabadon tér oly vallásra, melly neki jobban tetszik. — Ezen három törvényeziknél jobb sehol más országokban sincs; ezek egyenlő természeti jogainkat tanúsítják.

Hát még más valamely törvény nem bizonyítja e tökéletes egyenlőségünket? — De igen, a magyar nyelvről szóló, és szinte a mult 1844 esztendőben hozott törvényezik, melly szerint nyilvános ügyeit mindenki, a királytól kezdve le az utolsó polgárig, tartozik magyar nyelven vinni.

Mikövetkezik ebből? — Ebből többféle következik, tudnillik:

Először az, hogy ha valaki, akár magános polgártársaink közül, akár az igazgatásra fölláított kormányzók közül, a hazát (melly mindnyájunké, mellyet mindnyájan egyenlő joggal bírnak) megtámadná vagy annak ártani törekednék: természeti jogunk van azt feleletre vonni, érdeme szerint megbüntetni. Ha pedig ellenség támadná meg hazánkat, jusunk van az ellenség elűzésére haladék nélkül fegyvert fogni; mert ha jusa van minden egyes embernek magát és vagyonát védelmezni, miként nem volna az egésznek, melly az egyesekből áll?

Másodszor, természeti s egyenlő jogunk levén mindennemű hivatalra, szükségkép és világosan következik, hogy tökéletes jogunk van minden olyan férfit, ki országos és nagy fontosságú hivatalát vagy nem tölti be, vagy azzal országunk kárára visszaél, hivatalából elmozdítani;

mert mindenkinek joga van követelni, hogy a főbb hivatalokat olyanok töltsék be, kik mindnyájunk bizodalját bírják; természeti s egyenlő jogunk van tovább követelni azt, hogy a kormányzati hivatalok hazánk fővárosában, Budapesten legyenek, nem pedig külföldön, mert külföldről kormányozni nem lehet, vagy csak rosszul; de egyébiránt természetlen is, hogy valamely országnak kormánya más országban legyen.

Harmadszor, következik, hogy, ha mindnyájunknak egyenlő joga van tetszés szerint erre vagy arra a vallásra áttérni, s ha jónak látják a törvényhozók erre nézve törvényt hozni, természetesen következik, hogy tehát különféle vallásaink tanítóinak (azaz) papjainknak) élelméről is törvény által kell gondoskodni, tudillik vagy úgy, hogy minden vallásu papot az ország közvagyonából kell egyenlően fizetni; — vagy pedig azon törvényt szükséges hozni, hogy az ország egyik vallásnak tanítóiról sem gondoskodik, hanem tartsa minden község, tehát minden falu és város a maga papjait a mint tudja.

Negyedszer pedig következik az, hogy ha törvényes nyelvünk e hazában csak a magyar (kivétel tétetett a slavoniai három: Körös, Varasd és Zágráb megyére még egy ideig), természeti egyenlő jogunk van követelni, hogy mind azok, kik e törvényt megszegni merészélik, és mind azok, kik őket ebben pártolják, vagy illyenekre buzdítják: mint törvénytörők keményen megbüntettessenek; mert a hol a törvénytörők büntetlenül maradnak, ott e társaság tagjai nincsenek, nem lehetnek bátorságban; hiszen törvényt azért hoznak, hogy azt mindenki megtartsa.

Miben és miként tüntethetjük ki legvilágosabban, hogy mi e hazában mindnyájan egyenlő természeti joggal bírunk? — Igen sokban, és igen sokféleképen; de rövidség okáért elég lesz csak némellyeket megemlíteni, ugyanis:

Először, ha törvényt hozunk arról, hogy az országgyűlések hazánk fővárosában, Budapesten tartassanak; mert azt senki sem tagadhatja, hogy ez hasznosabb az országra nézve, mint ha az ország szélén a legtöbb vármegyétől igen messze tartatnak; már pedig a mi hazánknak hasznos, azt kívánunk természeti jusunk van.

Másodsor, ha törvényt hozunk arról, hogy apostoli Felséges királyunk köztünk lakjék, s egész kormányunk országunkban Budapesten legyen; mert azt csak senki józanésszel nem tagadhatja, hogy a király és kormány azért vannak, hogy az ország boldogulását előmozdítsák; az igazságot kiszolgáltassák; szóval, hogy a fenlevő törvényeket mindenki által szorosán megtartassák: úgyde kétségtelen dolog, hogy ezt csak itt köztünk lévén eszközölhetik legjobban; ezt követelni tehát természeti jogunk van.

Harmadszor, ha elhatározzuk, hogy a régi törvények közül azokat végkép eltöröljük, mellyek az egész hazának inkább kárára, mint hasznára vannak, s helyettök újakat hozunk; hogy példának okáért olly törvény, mellynél fogva a gazdagok nem viselik az országos költségek-ből a rájuk eső részt, azaz a közadót, hanem ezt a szegények fizetik, a hazára nézve ártalmas, minden igazságos ember kénytelen átlátni; mert a gazdagok igen nagy módjuk lévén elkényesednek, de némellyek egészen el is romlanak, tehát alkalmatlanokká válnak arra, hogy az ország-

nak hasznos szolgálatot tehessenek: a vagyontalanok pedig éppen azért nem gyözik azt tenni, mit az ország megkíván, mivel szegények; világos tehát minden okos ember előtt, hogy az illy törvényt el kell törölni; ezt tulajdon hasznunk kívánja; ezt tenni pedig természeti jogunk van.

N e g y e d s z e r, ha törvényt hozunk arról, hogy minden esztendőben legalább két hónapig országgyűlést tartunk; mert ha szükséges minden községben s megyében esztendőnként néhányszor gyűlést tartani a megszorodó ügybajok elintézése végett: annál szükségesebb az országnak legnagyobb bajait esztendőnként elintézni; mert minél jobb rendbe hozatnak az országos dolgok, annál kevesebb baj van a vármegyékben, és helységekben; és ki tudná kétségbe hozni, hogy egyenlően természeti jogunk van közös bajainkat orvosolni? és lehet e azokat máshol ugy orvosolni, mint országgyűlésen?

Ö t ö d s z ö r, ha törvényt hozunk arról, miképen kell az országgyűlést ugy elrendelni, hogy az jövődőben csak olly törvényeket hozzon, mellyek mindnyájunkra egyenlően kedvezők és igazságosak legyenek; a mi pedig máskép sohasem történhetik, hanem csak úgy, ha abba mindnyájan befolyunk; ezen befolyás pedig máskép nem eshetik meg, hanem csak úgy, hogy minden községben (legyen az falu vagy akármí nemű és nevű város) példának okáért minden ezer lakosra egy, hol tehát tíz ezer lakos van tíz, szóval mindenütt a hány ezer emberbel áll a népesség, annyi derék ember, kiben mindnyájunknak bizodalma van, választassék; és ezek jöjenek össze a vármegyeházhoz, és ők választssák meg magok közül a legérdemesebb férfiakat országgyűlési követekül; és pedig természetesen minden vármegye az ő népességének számához képest többet vagy kevesebbet; talán olly formán, hogy minden ötven ezer lakostól egy, országgyűlési követül választassék; e| szerint ha egész népességünk számát 15 millióra teszssük, a követek száma lenne 300.

H a t o d s z o r, ha törvényt hozunk arra, hogy a mit e 300 követ, vagy képviselő közakarattal, vagy ha nem is mindnyájan, hanem két harmadrész, azaz 200 követ törvény gyanánt kimond, azt a király is azonnal tartozzék minden vonakodás nélkül törvénynyé szentesíteni.

MÁSODIK SZAKASZ.

K ö t e l e s s é g.

M i a k ö t e l e s s é g? — A kötelesség nem más, mint ha a vett kölcsönt egy fillérig visszafizetjük annak, a kitől vettük. — Kölcsönnek pedig azt mondjuk, mit vagy egy magános embertől csak bizonyos időre használni kérünk s aztán a maga valóságában visszaadjuk; vagy pedig azt, mit a társaságtól, az ő kezessége alatt folytonosan bírnk, de annak jövedelmét elköltjük, hanem azt különféle szolgálatkép rójuk le, részint kész pénzben fizetjük vissza, millýen a szokott adó.

H á n y f é l e a k ö t e l e s s é g? — A kötelesség igen sokféle; tudnillik annyi, a mennyiféle foglalatosságú polgárok a társaságban van-

nak; de mind valamennyi kötelességeket e néhány szóban kifejezhetni: mindenki tartozik, mindenki köteles annyi jót tenni másnak, mennyit ő vele az a más tett; ez világos; és ez a más, ki velünk a jót teszi, s ki iránt viszont annyi jóval tartozunk, lehet egyes ember, vagy lehet maga a polgári társaság.

De van e világos szavakban kifejezhető valami általános kötelesség, mert azt, hogy: annyi jót tegyünk mással, mennyit az a más velünk tett, kikijó vagy rossz lelkismerete szerint határozhatja meg? — Igen is van illy általános kötelesség, és pedig ez: a törvényt, mig fennáll, habár hiányos is, mindenki szorosán és szentül megtartani köteles; ez alul senki síncs kivéve.

Talán még több illy általános kötelesség is van? — Természetesen hogy van; mert hiszen az előbbiből önként következik; ugyanis ha általános kötelesség a törvényt megtartani, éppen ebből folyó másik általános kötelessége minden polgárnak arra ügyelni, hogy azok, kik a törvényt meg nem tartják, keményen, azaz érdemiök szerint, megbüntettessenek; mert ha ez nem történik, a törvényszegők miatt senki síncs bátorságban.

Hát ebből mi következik? — Ebből az következik igen természetesen, hogy ha vannak a polgári társaságban olyan hiányos törvények, melyeket a gazdagabb polgárok büntetlenül kijátszhatnak; s ha vannak olyan kétértelmű, homályos törvények, melyeket egyik rész így, másik rész amugy magyarázhat a maga saját haszna tekintetéből: akkor minden becsületes, és nem a más kárával boldogulni akaró polgárnak kötelessége arra törekedni, hogy az illy hiányos, kétséges, kétértelmű törvények eltöröltessenek, és helyettök jobbak tökéletesebbek hozassanak, melyeket senki félre ne magyarázhatson.

Van e még más általános kötelesség? — Igen is, egész sort számlálhatni el.

Hiszzen tulajdonképen minden magános polgárnak különös kötelessége is általánossá válik, mihelyt magát úgy tekintí mint kell, mint a polgári társaságnak egyik kiegészítő tagját.

Példának okáért akármellyik családapá tartozik az ő saját és tulajdon vagyonát védeni, mert kötelessége családjának életfentartásáról gondoskodni.

Igen de ő maga némelly erősebbek és hatalmasabbak irányában nem volna képes sajátját megvédeni, hacsak a sokaság nem kezeskednék érte, nem segitné őt. Ugyde e szerint kölcsönös a védelem, tehát kölcsönös a kötelesség is.

Vagyis a sokaság maga hasznából köteles minden egyes polgárnak vagyonát védeni; mert midőn minden egyesét védi, a magáét védi, mivel minden egyesnek vagyona a sokaságé közt van; a sokaság pedig nem más, mint a temérdek számú egyesek öszszesége.

Világos tehát, hogy még a legkülönösebb kötelesség is általánossá válik; mert mit tesz társaságban lenni? azt teszi, hogy egymást kölcsönösen segitsük; ha a társaságnak minden tagjai munkálkodnak azon,

hogy nekem semmi sérelmem, hátramaradásom mások által ne történjék, természetes, hogy tehát én is mindnyájáért ezt tenni köteles vagyok.

Szóval, társaságban lenni azt leszi, hogy egymásnak kölcsönösen segédkezni nyújtunk, egymást biztosítsuk arra, hogy könnyebben elérhessük azt, mit ohajtunk, és elháríthassuk azt, mit nem ohajtunk.

Melyek tehát mégis kiváltképp az illy kölcsönös biztosításból folyó általános kötelességek? — A sok közül legalább e következő néhányat megemlíthetni :

Kötelessége mindenkinek a társaság összes vagyonát őrzeni s megvédeni, hogy külső ellenség benne kárt ne okozhasson, belőle valamely részt el ne foglalhasson :

Kötelessége ennél fogva mindenkinek vagy magának fegyvert tartani és résen állni, vagy (mivel e szerént a különféle foglalatosságoknak meg kellene szünniök) értékének mennyiségéhez képest a közköltség kiállításához járulni, mely költségből aztán a szükséges őrsereget vagy katonaságot váltogatva talpon lehessen tartani ; és hogy e költség kiállításához kinekkinck vagyona mennyiségéhez képest kell járulnia, olly világos, mint a nap ; hiszen nem képzelhetni olly együgyű, vagy ostoba embert még faluhelyen sem, ki azt át nem látná, hogy például a kinek két egész telke van, két annyi szolgálatra köteles, mint az, kinek csak egy van. A kinek pedig huszszor vagy százszor többje van, annyiszor több szolgálatra köteles a társaságnak.

Kötelessége mindenkinek arra felügyelni, hogy az igazgatásra föllállított kormányzó férfiak megfeleljenek e ezen rendeltetésöknek ; mert ha ezek nem teljesítik kötelességüket, vagy nem úgy teljesítik, mint a társaság által hozott törvények kívánják : akkor a társaság dolgai összezavarodnak, egyenletlenség támad ; polgári háboru ütethet ki, s az egész társaságot nagy veszedelem érheti.

Kötelessége a társaság minden tagjának arra figyelmeznii, hogy azon pénz, mit az ország igazgatására fizet, oda fordítatik e, hová kell, vagy pedig máshová ; ezt a kormányzóktul számon kérni a polgárok összeségének, vagy országgyűlésnek kötelessége ; és ha az világlik ki, hogy a kormányzók a társaságnak közjóra adózott pénzét másra fordítják : kötelessége a törvényhozóknak az illy hivtelen kormányzókat hivatalukból letenni, megbüntetni és saját vagyonukból a kárt helyre póltatni. — Hiszen világos, hogy még az utolsó helységben is, ha az elöljárók a község pénzét másra fordítják és nem a község hasznára : a helység az illy elöljárókat számadásra vonja. És ezt tenni a helység lakosainak természetes kötelességük ; mert ha ezt így elnéznék, magok kárát, veszedelmét eszközölnék.

Kötelessége továbbá mindenkinek ügyelni arra, nem esorbítatnak-e meg itt vagy amott, több vagy kevesebb egyes polgároknak jussai? ha igen, természetes kötelességek a társaság tagjainak a bajt addig orvosolni sielni, míg nagyon el nem terjed. Hiszen nem látni e kicsinyben, hogy minden bajnak kezdetben kell mingyárt elejét venni ; mert később erőt vesz, és nem gátolhatni meg.

Azért szükséges pedig minden polgárnak legfőképp arra ügyelni föl, hogy : ki, hol és miben sérti egyik másik polgárnak jussait? mivel nincs

veszedelmesebb semmi a társaságra nézve, mint az, midőn a jusokat nyirbálni, csorbítani kezdik; s nincs az országra nézve ártalmasabb, mint ha a polgárok jogaik csorbázását elnézik; mert így önként neki bátoritanak az illy törvénysértőket, és aztán megvalósodnék lassanként a közmondás: ma nekem, holnap neked. Sokkal veszedelmesebb az illy apránként való törvénysértegetés a saját kormányzók részéről, mint ha idegen ellenség nyíltan és egyszerre támadná meg a hazát.

Kötelessége végre minden polgárnak, tehát az ezekből álló társaságnak, oda munkálni, hogy legelőször azon forrás temettessék be, mellyből mind azon rossz származik, mik a társaságot akármiképen érhetik; és a különféle rossz, és sokféle veszedelmeknek forrása nem más, mint az, hogy a hivatalok holtig vagy legalább sok esztendeig tartanak, és a hivatalbeliek arról: miként teljesítették e kötelességöket, senkinek nem számolnak; azon forrás tehát, mellyből számtalanféle rossz származik, úgy lesz betemetve, ha a hivatalokat minden esztendőben ujonnan választott legérdemesebb férfiakkal töltjük be, azokat pedig, kik a hivatalból kilépni tartoznak, azonnal számadásra szorítjuk.

Miként teljesíthetik a polgárok legjobban, legbiztosabban ezen általános kötelességeiket? — Úgy, ha a megkivántató legsikeresebb eszközökkel bírnak; azt ugyanis mindenki tudja, hogy czélt érni eszközök nélkül teljes lehetetlenség; a ki szántani akar, ekére és marhára van szüksége mint eszközre; a ki fát akar vágni fejszére kell előbb szert tenni. Szóval eszköz nélkül a legjobb szándékkal sem mehetünk semmire.

De mitehát azon sikeres eszköz, melly általa főlebb megemlitett, és még sokkal több meg nem emlitett kötelességeket teljesíthetni? — A szabad szólás vagy írás és könyvnyomtatás; ennél hatalmasabb eszköze embernek nincs.

Tegyük hogy egy igen nagy közönségnek száz ezer lakosa van. Itt minden családapá vagyonának mennyiségéhez képest fizet a község pénztárába annyit, hogy abból a közönség szükségei kikerüljenek. Ebből adatik ki az előljárók esztendei díja; ebből fizetik a közönségbeli minden hivatalnokot: papokat, jegyzőket, tanítókat, orvosokat, csöszöket, éjjeli öröket; ebből építenek iskolákat, szóval ebből kerül ki minden.

Azonban történik, hogy az előljárók, kik már sok esztendőök óta viselik hivatalukat, ezen könnyű életmódot megkedvelik, mert a községekre begyűlt pénzből a magok fizetésén kívül is, nekik ha nem csurran csöppen valami, tehát összebeszélnek, hogy ezt mig csak lehet folytatni fogják.

Megöröködvn és erősödvn helyzetökben lassanként elfelejtkeznek kötelességeikről, mindenféle kicsapongásokra vetemednek.

A lakosok közül itt ott egy kettő fejt csóválva mondja: „ez így nem jól van, hiszen maholnap úgy bánunk velünk mint kocsisaikkal, s azt hiszik, hogy mi, az egész közönség, ő értük vagyunk.“

Midőn ezen egy két eszmélkedő polgár majd itt, majd ott, hol alkalmatosság van, szavát hallatja, hogy nem jól mennek a dolgok, s hogy talán jó volna módokrul gondolkodni, miként lehetne ezt orvosolni? ez fulukbe megy az előljáróknak, és a néhány polgárt bekaparítják, azt ad-

ván okul, hogy nyugtalanok, a felsőség iránt engedetlenek, szóval megbüntetik őket.

Nagy levén a közönség, ez a sokaság tudtára sem esik; azok pedig, kik hallottak róla valamit, visszajajjednek, meghuzzák magokat, hogy velök is úgy ne történjék.

A baj mind inkább nevedkedvén szükségkép többeknek kell észrevenniök, hogy a dolgok rosszul mennek; szeretnék ezek az egész közönséget figyelmeztetni, de mindenik lakoshoz el nem mehetnek; a dolgok iránt föl nem világosíthatják őket élöszóval; tehát mit tesznek? leírják gondolataikat, nézeteiket, és ezt kinyomatva akarják a közönség közt elterjeszteni; hanem mi történik? az elüljárók azt mondják: semmit sem szabad kinyomatni a mit mi meg nem engedünk. Igen de ők természetesen csak olyat engednek meg kinyomatni, a mi rájuk árnyékot nem vet, a mi hibáikat világosságra nem hozza.

Ime itt vagyunk, hogy ha ezen legsikeresebb eszköz, a szabad vitatkozás élö szóval és irással, vagy nyomtatással nincs a polgároknak birtokában, a bajt nem bírják orvosolni.

A mint ez van kicsinyben, azaz egyes közönségben: ugy van nagyban az egész polgári társaságban is.

Mért vetemedik egyik másik hivatalbeli gazságra? azért, mert tudja, hogy azt napfényre hozni — legalább a nagy közönség előtt — nem lehet; hiszen az akadályozó módok hatalmában vannak.

A rossznak elejét venni, vagy a már elkövetett vétket megbüntetni csak az által lehet, ha nyilvánosságra hozatik: de ez szabadkönyvnyomatás nélkül teljes lehetlenség.

Azon polgárok tehát, kik a szabad könyvnyomatásnak birtokában vannak, azt ugy őrizzék mint szemök világát; azok pedig, kiknek a szabad könyvnyomatást bármí módon kezükből kijátszották, legelső kötelességöknek tartásák visszaszerezni; mert e nélkül legfőbb kötelességeiket sem teljesíthetik soha.

Mi kötelessége van például a falusi, vagy akár városi birónak, vagy a község elüljáróinak? — Akármely közönség elüljáróságának természetes kötelessége, a közönség hasznára mindent megtenni, mi tőle telik; vagy legalább annyi hasznot eszközölni köteles a közönségnek, mennyit ő a közönségtől vesz azalatt, míg elüljáróskodik; azaz a kölcsönt vissza kell fizetnie.

Vagy igen terhes az elüljárói hivatal, vagy pedig igen kívánatos. Ha terhes, ez mutatja, hogy a község hasznára kell az elüljárónak tehetőségét fordítani: ha pedig kívánatos, ez azt mutatja, hogy az elüljárónak igen üdvös, hasznos; ugyde ezen hasznosságot ő köteles a községnek, mint kölcsönt, visszafizetni; mert esztelenség nélkül azt csak senki sem fogja állítani, hogy a közönség azért tart elüljáróságot, hogy ez csak a maga hasznát, nem pedig a közönségét mozdítsa élö.

Miként bizonyítja az egyes községi elüljáróság, hogy kötelességét teljesíti? — A községi elüljáróság számtalanféleképp bizonyítja be azt, hogy kötelességét teljesíti, de legyen itt csupán egy eset például.

A helység határán igen silány aratás, és az egész környékben is

olly szük termés volt, hogy éhség fenyegeti a község lakosait, s nincs reménység sehonnét élelmi szercket, gabonát behozhatni: ekkor az elüljáróság a közönség által bizonyos időre (tudnillik addig, míg a hivatalt viselheti) ráruházott hatalmánál fogva vagy egyenesen megtiltja a helységből gabonát kivinni, vagy öszszehivatja a helység lakosait a fölött tanácskozni, mitévők legyenek; tudnillik hogy nem volna-e jó, abban egyezni meg, azt közakarattal elhatározni, hogy addig a helységből egy szem gabona se vitessék ki, míg majd azt nem tapasztalják, hogy nincs mit félni az inségtől.

Hát a sok közönség öszszes elüljáróinak, vagyis a helységckbül álló egész ország elüljáróságának, mi különös kötelessége van? — A mi különös kötelessége van minden közönség kormányának kicsinyben, azon kötelessége van (egyebeken kívül) az egész ország kormányának is nagyban; ez természetes és világos.

Egyébiránt valamint a magános helységek elüljáróinak rendes, szakadatlan és folytonos kötelessége főkép arra ügyelni, hogy a törvények épségökben maradjanak, hogy azokat mindenki megtartsa, vagy hamégis valaki áthágja, azt tüstint feleletre vonja és megbüntesse, úgy az országos elüljáróságnak is ez folytonos kötelessége: de leginkább olly váratlan s rendkívüli esetekben, mik nem törvénysértések, hanem más bajokból származnak, kívántatik meg mind községi, mind országos elüljáróság bölcsesége, hogy rögtön intézkedjék; ez sürgetős kötelessége.

Az elüljárók el szokták-e néha mulasztani kötelességöket? — Igen is, példának okáért a mi országos elüljáróságunk Budán a helytartó tanács éppen a mult 1845. esztendőben, midőn éhség fenyegette az országot, nem hogy tüstint megtiltotta volna az országból gabonát kivinni, hanem a várm egyéket szólítá fel, hogy javasoljanak módokat, miként lehetne a bekövetkezhető éhségnek elejét venni. Hiszen míg az ötven egynehány vármegye tanakodik, módokat ajánl, míg mind-egyik felküldi a helytartó tanácshoz azon módokat, melyeket legjobbaknak gondol: addig az emberek nagy része éhen meg is halhat, főkép ha azalatt a gabonát kiviszik az országból. — Nem éppen az lett volna-e a budai országos elüljáróságnak legelső kötelessége, hogy addig is, míg a vármegyék módokul tanakodnak, maga részéről a kivített megtiltsa? mert mit használnak akkor a legjobb módok is, ha egyszer a gabona kitakarodott az országból?

De azt talán csak föl nem tehetni, hogy az országos elüljárók készakartra követnek el hibát s mulasztják el kötelességöket? — Az mindegy, akár készakarva, akár tudatlanságból mulasztja el az elüljáróság kötelességét, a káros következés egyformán hat a közönségre.

Ha a kormányzók valami mellékes, azaz saját hasznukból mulasztják el az országnak tartozó kötelességüket: akkor hiba és gyavaság az ország részéről őket mégis hivatalukban meghagyni; ha pedig tudatlanságból követi el a hibát, akkor meg mint tudatlanok nem elüljáróknak, nem kormányzóknak valók.

Hiszen még a legeggyübb ember is érti, tudja, hogy elüljárók-

nak, kormányzóknak olyan emberek valók, kik a község javát előmozdítani akarják is, tudják is. Kérdezzünk meg bárkit faluhelyen: milyen embert kell bírónak tenni? bizonyosan azt feleli, hogy: olyant, kit mindenki szeret. Igen de lehet-e olyant szeretni, ki kötelességét nem teljesíti akár készakarva, akár tudatlanságból?

Ha valami visszaélés, törvénytelenység, szóval akármi nagy hiba csuszott be a társaságba, a nélkül hogy a társaság akkor észrevette volna: kötelessé minden egyes ember és közönség a hibának kiirtásán munkálkodni? — Bizonyosan; hiszen ha az emberek a becsuszott hibákat javítani, a bajokat orvosolni nem akarnák, önmagok romlását készakarva eszközölnék, a mi pedig természetlenség.

Hiszzen az ember szeret jó egészségben, jó módban minél tovább élni; azt pedig kiki tudhatja és tudja is, hogy sem jól, sem soká senki nem élhet, ha azon bajokat nem orvosolja, melyek egészségét, sőt életét veszedelemmel fenyegetik. Így van a társasági élettel is.

Csusztak-e be illy hibák, törvénytelenségek, s visszaélések a mi polgári társaságunkba, s ha igen, melyek azok? — Igen is csusztak be, és pedig sok, de azokat mind elszámolni hosszú lenne, tehát csak némelyeket említsünk meg.

1-ör. Hiba, hogy atyáink arról nem hoztak törvényt, hogy felséges királyunk hazánkban lakjék; mert a hol a király lakik, oda huzódnak a nagy urak, hivatalbeliek, gazdag emberek s így a pénz is oda szivárog, tehát kiszivárog az országbul. Ez igen nagy baj, mi ha nem orvosoltatik, tönkre teheti az országot.

2-or. Hiba, hogy polgártársaink közül sokan azt mondják, hogy Magyarország az ausztriai birodalomnak része; a mi pedig sohasem volt, s most sem az. Lám ez az első hibából származik, hogy felséges királyunk a hazán kívül lakik. Hiszen nem a királyok kedveért vannak az országok, hanem megfordítva a királyok az országokért. Akárhon lakik a király, kábaság nélkül csak nem mondhatjuk, hogy hazánk azon országnak része, a hol a király lakik. Ha példának okáért lankék Csehországban Prágában, vagy Velenczében, vagy Romában: mondhatnók-e, hogy hazánk a romai statusnak része? Hiszen gazdag hercegeink és grófjaink is külföldön lannak, azért senki sem mondja, hogy az ő birtokaik Austriában vannak.

3-or. Hiba az is, hogy felséges fejedelmünket császárnak titulázzák polgártársaink, pedig nekünk nincs császáruk, hanem királyunk van már 846 esztendő óta. Innét van aztán, hogy Magyarországot öszszezavarják, fölcserélik, vagy egynek mondják Austriával. Innét van tovább, hogy a kormány kétfelé oszlott, Budán is van valami, Bécsben is; és aztán sem egyik, sem másik nem bír elég hatalommal a törvényeknek végrehajtására. A budai kormány azért nem, mert vigyázatlanságból hatalmát a bécsi kormányra háromlani engedte; a bécsi kormány, azaz a bécsi magyar kancellária pedig, részint azért nem hajtja végre a törvényeket, mivel távol van, s nem is tudja jóformán életbe léptek-e a törvények vagy nem; de részint azért nem, mivel megszokja végre hazánkat Austriával egy birodalomnak tekinteni. Ez szörnyű nagy baj, ha ez még

jókor nem orvosoltatik, mindig tovább harapódzva végre fölemészti a mi külön és önálló nemzetiségünket.

4-er. Nagy hiba az is, hogy az országtól egy nagy darab föld, a katonái örvidék 863 négyszegü mérföld (ez maga egy kis ország) elszakztatott azon szín alatt, hogy ezen föld lakosainak fölváltva és fegyveresen talpon állva a határt kell őrzeniök, hogy e részről a pestis be ne jöjjön, s a törökök be ne ronthassanak; de minek azért oda idegen, azaz ausztriai törvényt becsempészni? hiszen a hazát magunk törvényei mellett is meg lehet a pestistől oltalmazni; egyébiránt a töröknek eszébe sem jut határainkon berontani. Ha e baj nem orvosoltatik annak idejében, egyszer csak azt vesszük észre, hogy külön országot formál magunk hazájában.

5-ör. Szinte igen nagy hiba s visszaélés, hogy a mi fiainkbul álló, s tulajdon hazánk védelmére kiállított katonaságnak nagy része nem itthon a hazában van, hanem idegen országban tanyáz, helyettök pedig nálunk idegenek vannak; hiszen ez természetlenség. Az idegen katonaság nem hogy védelmezné hazánkat, hanem mihelyt a körülmények úgy kívánják, könnyen elnyomja. Alig hihetni, hogy találkozék magyar ember, ki azt mondaná, hogy ez így jól van, s hogy ezt nem kell orvosolni.

6-or. Nagy hibának kénytelen mindenki azt is ismerni, hogy polgártársainknak egy része, a nemesség, sem maga nem fog fegyvert a haza védelmére, sem pedig a többiek, tudillik nem nemesek által kiállított katonaság tartásához nem járul. Ezen visszaélés nagyon lealacsonyító a nemességre nézve, azért nem siethetünk eléggé e gyalázatos mocskot a neveztről letörölni. És ezt érzi is a nemességnek igazságos része, igyekezett is már a mult országgyűlésen a közterheket a nememesekkel együtt elvállalni, s egyenlően viselni, de meg mások sokan nem egyeztek meg benne, s a kormány is csak úgy szerette volna, hogy a nemesség maga részéről, a nép adóján kívül jó summát fizessen, s így természetesen semmi sem lett az uttal a közös teherviselésből.

7-er. De mindenek fölött legnagyobb hiba, legborzasztóbb visszaélés az, hogy még csak egy sor írást sem szabad kinyomtatni, hacsak az erre föllíltott hivatalnok (censornak híják) engedelmet nem ad. Ennek azt adják okául a kormányzó férfiak, hogy ha mindenki tetszése szerint szabadon nyomtathatna ki akármí írást, ebből sok baj támadna.

Már akármí baj támadna is, ahhoz semmi köze a kormánynak; neki csak arra kell ügyelnie, hogy főkép a törvények megtartassanak, nem pedig abba avatkozni, mit törvény nem tilt, hacsak a hazát véletlenül valami nagy veszedelem nem fenyegeti, például általános éhség; ekkor természetesen kötelessége hirtelen segíteni.

Ha a szabad könyvnyomtatásbul nagy baj keletkezik, majd tudja a nemzet, mit kell cselekedni.

Ha szükségesnek látja, törvényt hoz arról, hogy mit lehet és mit nem, szabadon nyomtatni.

Mig erről törvény nincs, a kormánynak nem szabad bele avatkozni; mert hiszen ha ez rendén volna, végre a kormány azt is parancsolhatná,

hogy senki semmit ne beszéljen engedelem nélkül, mert a szóbeszédből is gyakran nagy baj, veszekedés, abból emberölés is kerekedik.

Nem tartanánk-e azt valóságos bolondnak, ki megtiltaná beszélünk, csak azért, mert a beszédből veszedelem következik?!

Az illy bajok emberi természetünkkel szoros összeköttetésben vannak. Mikor a kormány megtiltja, hogy semmit sem szabad kinyomtatni engedelm nélkül (természetesen törvénytelenséget követ ilyenkor el, mivel törvény a könyvnyomtatást nálunk nem tiltja), éppen olyan, mint ha megtiltaná, hogy senki tüzet ne rakjon engedelem nélkül, mert abból nagy veszedelem támadhat, a helység is leéghet.

Azt szokják mondani: hogy a szabad könyvnyomtatás olyan, mint kés a gyermek kezében, megsértheti magát vele. De ha néha megvágja is magát vele a gyermek, nem éppen az által lesz-e aztán vigyázó? Parancsoljátok meg hát a gyermeknek is, hogy soha kést ne vegyen kezébe.

Ezen ellenvetés olyan, mint ha valaki megtiltaná soha kocsira ne ülni, mert az eldőlhet, és nyakát törheti; vízhez soha ne menjen, mert belefulhat; padlásra ne menjen, mert leeshetik, s a. t. Ugy e milly ostoba ellenvetések a szabad könyvnyomtatás ellen.

De mért nem orvosoltattak illy nagy hibák, illy veszedelmes visszaélések már eddig? — Annak ezen két egyszerű oka volt:

Először, részint azért, mivel polgártársaink (kik törvényhozásra meg voltak bízva) nem látták még át, hogy ezen visszaélések halállal fenyegetik nemzeti életünket.

Másodszor, részint átlátták ugyan, de a csupa nemesség erőtlen volt az emberek gyávasága és ostobasága által elhatalmasodott kormány irányában: tehát haszontalanul sürgette egyik vagy másik bajnak orvoslását; a kormány csak azt orvosolta, a mi neki tetszett.

Most már mindnyájan egyenlők vagyunk, mint a fölebb idézett törvények bizonyítják; ettől fogva tehát nem könyörgünk a kormány előtt, hogy ezt vagy azt kegyelmesen megtenni méltóztassék, hanem határozunk.

Azt tehát kérdezni is alig volt szükséges, hogy köteles-e mindenki arra törekedni, hogy az illy visszaélések orvosoltassanak? — Valóban alig volt szükséges; mert tagadhatlan az, hogy midőn illyen hibák és visszaélések terjednek el és nem orvosoltatnak, hanem a törvényes állapoton erőt vesznek: akkor csak egy pár lépés van még a valóságos önkényhöz, zsarnoksághoz, a mellyek szerint a kormány a polgárokkal mint szolgálival tetszése szerint bánhatik.

És az igen szomorú nálunk, hogy midőn illy visszaélés egy ideig orvosolatlanul életben van, törvényes szint ölt magára.

Node inkább csak azelőtt volt ez így, mikor még csak a nemes polgártársainkénak tekintettük a hazát; ők magok erőtlének voltak bármit is orvosolni; de most már e szép, e drága haza mindnyájunké, mi most öszszolvadtan 15 milliomon erősek vagyunk, és nem csak az eddig becsuszott visszaéléseket orvosolhatjuk meg, de sőt annak is elejét bírjuk

venni, hogy illy nagy fontosságú visszaélések, hibák többé ne is történhessenek.

Láttuk ime minő általános kötelessége van minden polgárnak, azt is megemlítettük, minő különös kötelessége van akár egyes községi hatóságnak, akár pedig az egész országos hatóságnak: most azt kérdezhetni, mi különös kötelessége van minden olly egyes embernek, kit a közönség fizet, tart? De mivel az illy egyes emberek is igen sokfélék, tehát csak két legnevezetesebb embert vegyünk fel; a községnek kétféle tanítóját: az iskolamestert és a papot.

Mi különös kötelessége van az iskolamesternek? — Az iskolamesternek különös kötelessége a gyermeket arra tanítani, a mi által legbizonyosabban boldogulhat.

Minemü eszközök legyenek azok, mik által az ember boldogulhat, alig szükséges említeni is, mert mindenki tudhatja.

Kell ugyanis tudni mindenkinek a természetlől kapott és elidegeníthetlen jusait, mások iránt tartozó kötelességeit; értenie kell mi az igazság; különbséget kell tennie a közt: mi a jó és mi a rossz; vagyis mi az erény, és mi a bűn; kell tudnia a haza törvényeit; hogy pedig ezeket könnyebben tudhassa, szükséges olvasni tudnia; mert bizonyos az, hogy a ki olvasni, írni, számolni tud, mindazt a mire szüksége van, könnyebben megtanulhatja, mint ollyan ember, ki sem olvasni, sem írni nem tud.

Hát a község papjának mi különös kötelessége van? — Ennek mint papnak, mint lelkésznek csak egyetlen egy kötelessége van, tudnillik a híveknek azon tiszta és csupán kölcsönös szeretetre alapított istentiszteletet prédikálni, mit Jézus tanított, s mit az apostolok közül néhányan az evangyeliomokba öszszeírtak; szóval, a papnak kötelessége azon igyekezni, hogy a hívek, kik őt tartják, az üdvösség elnyerhetésére érdemesekké váljanak; de természetesen ebből aztán azon kötelessége is foly a község papjának, hogy a visszaéléseket, toldalékokat, mik a szentírásban nincsenek, mik csak későbbben esusznak be a vallásba, vagy teljességgel ne tanítsa, ne prédikálja, vagy legalább szoros kötelességül ismerje a híveknek megmondani, hogy: ezt meg ezt is megtarthatjátok ugyan keresztény atyámfiai, de elmulthatlanul nem szükségesek az üdvösségre; szóval mit Jézus, mint szükségtelent sem nem tanított, sem megtartani nem parancsolt, a község papja se tanítsa.

Tehát volnának a mi vallásunkban ollyan visszaélések, toldalékok, miket Jézus nem tanított, megtartani nem parancsolt? — O de mennyi! hiszen a sok toldozás foldozás annyira nevededett, hogy most már azt, a mi tulajdonképen maga a tiszta keresztény vallás, alig lehet a visszaélések közül kiismerni.

Valjon mik tehát azon toldalékok, miket a község papjának elhagynia kötelessége, hacsak ámitani nem akarja a híveket, vagy ha éppen el nem hagyja is, de szent kötelessége fölvilágosítani arról a híveket, hogy ha mindent meg nem tartanak, mit tartanak meg leginkább: azt-e mit későbbben toldoztak a valláshoz, vagy pedig azt, mit Jézus tanított, mit az apostolok prédikáltak, azaz mi a szentírásban van? — Természetes,

hogy inkább azt kell megtartani, mi a szentírásban van, mint azt, mit későbbben toldoztak hozzá; mert ha Jézus és az apostolok szükségesnek tartották volna, ők is predikáltak volna, és a szentírásba betették volna.

Mindazt, mit Jézus nem tanított, mit megtartani nem parancsolt, a mi tehát a szentírásban nem is foglaltatik, elszámolni sok volna, hanem csak némelyeket említek meg.

1. A szentírásban egy betű sincs arról, hogy vallásunk rómainak neveztessek.

2. Jézus egy szót sem említett arról, hogy pápának kell lenni; de sőt még papokrul sem szolt, hanem csak tanítókrul. Menjetek, és tanítsatok minden népeket, mondá tanítványinak.

3. Egy szó sincs a szentírásban arról, hogy például mi magyarok (vagy bármelyik nemzet) egy más országban lakó paptul függjünk; ha csakugyan szükségesnek tartják a hivek, hogy legyen vallási dolgokban egy főszemély, lehet a hazánkban a primás. Mért függjön ő a romai pápátul? Legyen ő a mi pápánk. A mi mostani primásunkat Kopácsi Józsefet olly derék, felvilágosodott férfinak ismerjük, ki arra a méltóságra érdemes, hogy más országi paptul független főpap, vagy legfőbb pap legyen hazánkban.

4. Az sents a szentírásban, hogy nagy méltóságu kardinálisok, gazdag érsekek és püspökök legyenek; az irás csak tanítókrul és tanítványokrul szol; mert hiszen Jézusnak és tanítványinak sem volt vagyónuk, és mégis jól taníthatták a népeket.

5. Csak egy betű sincs a szentírásban arról, hogy pénteken és szombaton, ugy szinte husvét előtt 40 nap böjtölni kell, azaz hogy húst nem volna szabad enni.

6. Hogy diák vagy latin nyelven misézni kelljen, arról szó sincs a szentírásban; de mikint is volna, hiszen Jézusnak minden tanítása főkép csak ebben állott: hogy szeressétek egymást; azzal pedig ha tiz misét hallgatunk is egy nap, nem bizonyítjuk, hogy egymást szeretjük; ha a szükölködöket segítjük, a tudatlanokat tanítjuk, a kételkedöknök jó tanácsot adunk sat., ez már szeretet.

7. Ünnepeket Jézus nem rendelt, nincs is ezekrül a szentírásban parancsolat, csak a zsidók husvétjáról van emlékezet, mit Jézus csupa kíméletbül maga is megtartott.

8. Nem rendelte Jézus, tehát a szentírásban sincs, hogy azoknak, kik a népeket tanítják, azaz a papoknak nőteleneknek kell lenniök, hogy nem szabad megházasodniök. Igaz maga Jézus is nőtlen volt, s tanítványainak is javasolta, hogy feleségtelenek legyenek, mert mit hurczolták volna magokkal az asszonyokat, midön öket mindenfelé elküldötte tanítani, hiszen az asszonyok csak akadályukra s terhükre lettek volna; főkép mivel uj tanításuk miatt üldözték is öket mindenütt a papok, írástudók, szóval a föbbek.

9. Nem tanította Jézus a fulbe gyónást, sem az irásban nincs erröl szó. De hogyan is lehetne a józanésszszel megegegyeztetelni, hogy én bünömnek bocsánatját attól kérjem, kinek ahhoz semmi köze? Hiszen nem képtelenség-e ha én Pál ellen követtem el valami vétiket, ha öt megsér-

tettem, s aztán Pétertől kérjek engedelmet vagy bocsánatot? Nékem csak azzal lehet dolgom vétkem iránt, kit megsértettem sat.

Mondom, a község papjának különös kötelessége csupán azt adni elő vallásul, mit Jézus megtartani parancsolt, s mi a szentírásban van.

És igazán ezek mind nincsenek a szentírásban? — Nincsenek. Kérdezze bár meg a helységében levő papot akárki, ha a pap igaz lelkű ember, ha nem ámitó: kénytelen megvallani, hogy ezek, miket itt megemlítettem, nincsenek a szentírásban. És ha valaki papjátul még azt is megkérdezi: mi tehát az, mit tennem kell embertársaim iránt, hogy üdvözüljek? szinte kénytelen lesz megvallani ezt: szeressétek egymást, vagy szeresd felebarátodat mint magadat; a többi mind haszontalanság, legalább nem szükséges.

Tehát lehetne úgy is üdvözülni, ha az ember azokat nem tartaná, mik itt megemlítve vannak? — Jézus azt mondta: a ki hiszen (természetesen hozzá értette ezt, mit különösen mindig lelkükre kötött a hívőknek: szeresd az Istent és felebarátodat) üdvözül. Igen, de ő azt mondta, azt értette: a ki hiszen az ő szavainak, nem pedig a ki hiszen majd azon szavaknak, mellyeket még senki sem mondott, hanem sok század mulva jut majd valakinek eszébe mondani, habár az én szavaimmal homlokegyenest ellenkeznek is.

Jegyzés. Ezeket, miket említettem és még számtalan egyebeket, miket rövidség okáért elhallgattam, magok a mi katolikus eleink sem tartották sok századig, miről én majd más munkában terjedelmesen szólok.

Rajtunk római katolikusok vagyis pápaista vallásuakon kívül sokkal több ember van a világon, kik ezen említettem pontokat nem hiszik, és a teremő azért elkárhoztassa-e őket? Ha azt hinném, hogy igen, azok mind elkárhoznak: ezen hitem volna legnagyobb vétkem Isten ellen. De lássuk, hányan vannak csak a pápaisták, és hányan a többi vallásuak.

Balbinak, egy igen híres tudósnak „Abrégé de Géographie“ című munkájában, mit aztán még több tudós bővített, mint: Canabich, Littrow, Sommer, Wimmer és Zeunc, mellyet 1834. esztendőben kiadtak, így vannak a különböző vallásuak előadva:

Római katolikusok vagy pápaista van	130 millió.
Görögök, kik nem tartják a főlebbi pontokat	62 "
Protestansok, minden felekezetükkel együtt	59 "
Zsidók, vagy a Mozesisták	4 "
Mahomedanusok, mik főkép a törökök	96 "
Brahmanok, egész keleti Indiában	60 "
Buddhisták, szinte Indiában	170 "
Confuciusták és Sikhisták keleti Ázsiában	147 "

Összesen 798 millió.

Ha kivonjuk a 139 millió pápaisták számát az egyéb vallásuak, azaz nem pápaisták vagy nem római katolikusok számából a 798 millió-

bul, világos, hogy a más vallásuak száma 659 millióval több, mint a pápaistáké.

Nem volna-e valóságos bolondság tehát azt hinni, hogy a 659 millió ember nem üdvözülni, hanem elkárhozik, csak azért, mivel nem hiszi, nem tartja azt, mit a pápaisták?

De mi magunk pápaisták, kik városokban lakunk, vagy a kik már tanultunk, olvastunk és eszünknek hasznát vesszük s okoskodunk, tartjuk-e, hiszszük-e, hogy a főlebb említett és még több nem említett pontok nélkül elkárhoznak?...!

Ha embertársainkat ámitani nem akarjuk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy bizony mi azt nem hiszszük.

A kölcsönös szeretet, jótétemény boldogítja a földön, és üdvözíti a más világon, és semmi más. Hiszen Jézusnak tanítása tulajdonképpen ide megy: a ki nem hiszi, hogy csak a szeretet és jócselekedet boldogítja és üdvözíti, az elkárhozik.

HARMADIK SZAKASZ.

I g a z s á g.

Mi az igazság? — Igaznak mondjuk azt, mit józanészü, vagy okos ember nem tagadhat. Példának okáért: az apa idősebb mint fia; tíz több mint kettő; a vas nehezebb mint a fa; nappal világos, éjjel sötét van; tíz millió ember együtt erősebb mint egy millió ember, sat. Ezeket és még száz meg több ilyeneket igaznak mondunk azért, mivel ezeket senki nem képes tagadni.

Mi az igazság? — Az igazság, mint kiki észreveheti, ezen előbbeni szóból: igaz, származik, ha tudnillik ság képzőragot teszünk hozzá; úgymint: gaz, gázság; ravasz, ravaszság; igaz, igazság. E kettő tehát: igaz, igazság, majd csaknem egyet jelent.

Egyébiránt vannak olly szavak a nyelvben, mellyeket magyarázni nem szükséges, mivel mindenki érti, de nem is lehet jó formán magyarázni, mert éppen az által még inkább elhomályosítatnék; ilyen ez is: igazság, tehát inkább csak cselekvéseket számlálunk el, és azokból tűnik ki világosan mi az igazság vagy hogy azok a cselekvények igazságosak-e?

Ugy vagyunk e szóval: igazság, mint evvel: lelkismeret. Nem vagyunk képesek mondani: nézd ez lelkismeret, vagy ez az igazság, és mégis a cselekvéseknél látatlanul ott szoktak lenni; nélkülök kötelességeinket sem teljesíthetnők jól; ezek őrt állni szoknak ezeknek valamellyiket súgják fülünkbe: azt ne tedd, vagy ezt teheted. Vannak ugyan emberek, kik készakarva bedugják füleiket, hogy az igazság és lelkismeret sugallását ne hallhassák.

Hol tűnik kileginkább mi az igazság? — Minden cselekedetben, kicsiben és nagyban egyformán.

Két ember felfogad egy darab földet bemunkálni 6 forintért. Egyik dolgozik két nap, a másik pedig csak egy nap. Igazság-e, hogy mindenkük egyformán 3 forintot kapjon? Lehetetlen; ez nem volna igazság; hanem a ki két nap dolgozott, annak 4 forintot kell kapnia, annak

pedig, ki csak egy nap dolgozott, 2 forinttal kell megelégednie; ez az igazság.

Sok illy világos példában mutathatni-e meg, mi az igazság? — Annyi példát hozhatni föl, minnyiféle a cselekvés.

Szorgosi megkéri szomszédját Szivesdit, hogy segítsen neki egy nap ugart szántani; kérése teljesült. Takarodáskor meg Szivesdi kéri Szorgosit, hogy segítse vissza, vagyis hogy a kölcsönt rója le, de Szorgosi most nem ér rá, hanem télre halasztja a kölcsönt leszolgálni. De ekkor Szivesdinek nem volt szüksége munkásra, mert nem volt dolog, hanem mégis hogy a kölcsön lerovassék, a rövid napon néhány szekér ganéjt hordottak ki.

Szorgosi tebát leszolgálta, visszafizette az egy napi munkát. De igazság-e ez? Lehetetlen.

Világos tehát, hogy a kötelességet sem teljesíthetni jól, hacsak az igazság ott őrt nem áll.

Nézzük most már országos dolgainkat, hol s melyekben tűnik ki világosan az igazság? — Ozokat mind elszámolni igen hosszas lenne, hanem csak egynehány főbb dolgot fogunk megvizsgálni; mert a millyenek a fő dolgok, a kisebbek is, melyek azokbul származnak, olyan természetűek szoknak lenni.

Kötelességünk levén közös hazánk védelmére hadsereget tartani, igazság-e, hogy csak a szegényebb emberek fiait legyenek katonákká, a gazdagabbakéi pedig itthon henyóljenek? — Ez nem igazság, de inkább szörnyű igaztalanság. Hiszen vegyünk csak községi kisebb dolgot. Helységünket felgyujtással fenyegetik; mi tehát azt határozzuk, hogy addig míg a gonosz szándékuakat vagy el nem fogják, vagy környékünköl másfelé nem kergetik, minden éjjel tíz ember őrizeten legyen. Ugyan van-e annak lelke, vagy van-e abban csak egy szikrája az igazságnak, a ki azt mondaná köztünk, hogy: mindenki menjen ugyan éjjel őrizetre, de azok, kiknek három vagy négy házuk van, nem tartoznak menni. Nem éppen az-e a világos igazság, hogy sőt inkább a kinek három háza van, annak három éjjel kell mennie.

Ha ez így van kiosnyben, nagyban is úgy kell lennie; tudnillik a gazdagnak annyival több katonát kell a haza védelmére kiállítania, a mennyivel több vagyona.

Nincs tehát, nem lehet olly ostoba, olly cgyügyü ember, ki át nem látná, hogy ez nagy igazságtalanság hazánkban, mikor a gazdag birtokosok egy katonát sem állítanak ki a haza védelmére, hanem csak a szegényebbek.

De a haza védelmezési ügyében talán másképp mégis kiegyenlítettika dolog? — Teljességgel nem. Ez ugy történhetnék meg, hogy a gazdagok, a nagy birtokuak, ha katonát nem adnak, mennyit birtokukhoz képest kellene, hanem a helyett azok tartását viselnék, az ugynevezett hadiadót fizetnék. És történik ez? Dehogy, a katonát is a szegényebbek adják, meg azok tartására a porziót vagy adót is ők fizetik. No már ezt csak valóságos bolond mondhatná szoros igazságnak.

A katonaság kiállításában és tartásában nem találtunk igazságot, majd másban találunk helyette, egyéb terhek viselésében? — Bár ugy legyen. Faluhelyen rendszerént így szokott történni: azon királyi adón kívül, mit a várnegyéhez befizetnek a lakosok, kivetik mennyi szükséges a helység költségére, mi körülbelől ilyenekből áll: mester, pap, jegyző, csősz, szőlőpásztor sat. fizetése; iskola, helységház építése, vagy ha már van, annak jó karban tartása; — a helységben és határbeli utak készítése sat. És mind ehhez úgy járulnak a lakosok, hogy a kinek egy telek földje és egy háza van, fizet például 3 forintot; a kinek két telke és háza van, fizet 6 forintot a közös költségekre; ezt szoros igazságnak ismerik meg faluhelyen még a legeggyűbb emberek is.

Ha már ez szoros igazság kicsinyben, azaz egy magános helységben, szinte illy szoros igazságnak kell lenni nagyban, vagyis az egész országban is.

És mégis fizeti-e egyformán az egész, vagy országos közköltség-ből vagyona-hoz képest ráesethő részt minden lakos? Tudjuk, hogy a legnagyobb birtokosok, a nemesek, a grófok és bárók semmit sem fizetnek, hanem minden közköltséget is a szegényebbek viselnek.

No ugyan lehet-e emberi teremelés, ki azt mondhatná, hogy ez igazság?!

De ha nem igazság az, hogy éppen a gazdagok és nemesek nem viselték a közterheket, miért nem orvosolták már régen ezen igaztalanságot? — Ez onnét van, mivel az egész hazaföld csupán a nemeseké volt; az urbéres jobbágyság csak szolgálként dolgoztak a más földén; legfőlegb haszonbérloknek lehetett őket tekinteni. A törvényeket csak a nemesek, mint birtokosok hozták; a jobbágyság, mint nembirtokosok, be nem folyhattak a törvényhozásba: a nemesség maga pedig ezen rá nézve kedvező állapotot (tudniillik hogy a közterheket nem viseli) megváltoztatni sehogysem sürgette. És így aztán ezen igaztalanság csak maradt változatlanul, mihöz az emberek hozzászórtak; a nemesség azt hitte végre, hogy ennek így kell lenni; a jobbágyság pedig maga nem eszközölhetette, mert illyen nagy igaztalanságot törvényesen kell eltörölni; igen de a jobbágyságnak nem volt joga tulajdon birtokot szerezni, következképen nem volt joga a törvényhozásba befolyjni; mert a törvényhozás csak a nemeseket, vagyis azokat illette, kiknek joguk vala birtok-szerezhetésre.

Valjon remélhetni-e, hogy ezen igaztalanság, melly szerént éppen azok nem viselték a közterheket, kik legtöbbsel birtak, a legközelebbi országgyűlésen eltöröltetik? — Igen is remélhetni, és pedig különösen e három okból:

Először azért, mivel éppen maga a nemesség állátja, hogy ez égbekiáltó igaztalanság, és minden jobb érzésű nemes polgártársunk szegyenleni kezdi, hogy az ő tartozását más szegényebb ember véres verejtékkel szerzett keresményéből fizesse; hiszen midőn nemes polgártársunk fogadóba megy ebédelni, vagy színházba megy mulatni, gyalázatnak tartaná, ha érte egy szegény földmives fizetne; pedig éppen így van a közköltségekkel is; azt is a magunk jobb voltáért fizetjük.

Másodszor, nemes polgártársaink azt is át kezdik látni, hogy végre minden nagy igaztalanság kegyetlenül boszulja meg magát; tehát nemes polgártársaink saját hasznuk tekintetéből kénytelenek minden erejököl oda munkálni, hogy ezen igaztalanság minél előbb eltöröltessék; mert látniok kell, hogy a szomszéd Lengyelországot is az juttatta tönkre, hogy a nemesség az országos költségeket viselni nem akarta, hanem azt mind a szegényebb nemnemes testvéreire hárította.

Harmadszor, a mult 1844-dik esztendőben hozott s főlebb már említett törvénynél fogva, a legszegényebb nemnemes is annyi joggal mondhatja e hazát magáénak, mint a legnagyobb birtoku gróf, mert hiszen tökéletesen egyenlő jusuk van birtokot szerezni; ettől fogva tehát igen természetes, hogy a törvényhozásba mindazok befolyanak, kik e hazához just tartanak, kiknek jusuk van birtokotszerezni, igen de ezen jusa mindenkinek megvan, tehát az egész népesség, különbség nélkül, választottai által maga hoz új törvényt, maga törli el a régi hiányosat; ugyde nem volna-e az egész nép esztelen, ha olyan törvényt hozna, hogy az országnak közköltségét csak a szegényebbek viseljék, a gazdagok pedig semmit se fizessenek?

Ime ezen okból biztosan remélhetni, hogy az eddigi teherviselési igaztalanság eltöröltetik.

Ugyde igaztalanságnak ismeri-e azt minden magyar ember, hogy a nemesi osztály az országos költségből ráeső részt nem viseli? — Már a régi időben, 1547. esztendőben, magok a törvényhozók elismerék az igaztalanságot mit a népnek szenvednie kellett; a törvény szavai: „Minthogy különféle csapások által a mindenható és boszút álló Isten több ízben érezteté velünk haragját, valamely nagy bűnünk miatt, és minthogy semmi sem ártott az egykor olly virágzó Magyarországnak annyit, mint az, hogy a nép elnyomatott, melynek kiáltása az egekig hatott: a Rendei Pozsonban a király hozzájárulásával elhatározták, hogy a szegény jobbágyoknak hármí módon elvett szabadságuk visszaadassék.“

Hát most háromszáz esztendővel későbbben nem volnának a nemes atyafiak olly igazságosak mint akkor?

Ha megkérdeznénk minden embert a legutolsó, vagy inkább legtudatlanabb napszámostul kezdve föl egész a legtudósabb professorig, hogy: igazságos-e, hogy a nemesség ne viselje az országos terhekből ráeső részt? mindenik azt felelné, hogy nem igazságos, hanem az igazságos, ha mindenki vagyona mennyisége szerint járul ahhoz.

És ha találtatik is itt ott olly ember polgártársaink között, a ki azt szeretné, hogy ugy maradjon minden, a mint eddig volt, hogy az ő tartozását más szegényebb ember fizesse ő helyette, és ha megkérdezik, hogy igazság-e ez? világért sem mondja, nem meri egyenesen mondani, hogy: igen, ez igazság, — hanem mást valamit gondol ki, hogy rosz szándékát elpalástolhassa; mert az csak világos, hogy rosz szándéku ember az, és nem az igazságnak barátja, ki azt akarja, hogy csak a szegényebbek viseljék az országos költséget, a gazdagabbak pedig ne.

De ha az olly világos igazság, hogy minden embernek, ki a társaságban vagy országban lakik, különb-

ség nélkül kell az országos költségeknek viseléséhez járulnia, és pedig a szerént, a mint kinek teobbje vagy kevesebbje van, mért mondják mégis némelyek mindig, hogy a népet előbb nevelni kell, és csak azután lehet a társaság és haza jóvóltiban részesíteni?—

Az ilyenek ámitók; nem azt gondolják ők, a mit beszélnek, hanem a magok hasznát mások kárával vagy verejtékével akarják minél tovább, míg csak lehet, fentartani, hogy ők henyélve dobzódhassanak, a többiek ő értük izzadjanak.

Jól tudják ők, hogy bizony arra nem sok, vagy semmi nevelés sem kell, hogy valaki tudhassa, mi hasznos és ártalmas rá nézve; hiszen azt minden embernek természeti ösztöne mutatja, mi jó, vagy mi rossz: hanem a maguk hasznát tartják csak szem előtt. Ahhoz bizony nem nagy belátás kell megítélni, hogy példának okáért, mi jobb: marhahúslevessel és disznóhússal főzött töltött káposztával jól lakni, egy meszszely bort rá felhajtani, aztán egyet heverni, és csak így dolgozni egy pár óráig, vagy pedig száraz kenyéren napfelköltétől alkonyatig izzadni?

Na az igaz, ezt csak megértheti akárki is, de az országos költségek viseléséhez és egyéb országos ügyekhez csak több belátás, több nevelés kívántatik, mondják? —

Ugyan mi rendkívüli nagy ész, sok tudomány kívántatik ahhoz, hogy kiki átlássa, mi igazságos, mi igazságtalan az országos közköltségek viselésében?

Vegyünk egy helységet, neve lehet Homokháza. Itt Homokházán, a lakosság földrésze legelővel együtt öszvesen 6000 hold, az uraságé is éppen annyi. Azonfelül az uraságnak marhája is éppen annyi, mennyi az egész községé együtt. A helységre kivetelt adó, vagy országos költség például 400 forint. Valljon nem képes e a legtudatlanabb ember átlátni, hogy szoros és világos igazság, hogy a 400 forintnyi közköltségnek felét, 200 forintot, az uraság fizesse? föltevén, hogy személytől nem, hanem csupán vagyontul kell adózni; mert a hol és a mikor fejtől vagy személyétől kell az embernek adóznia, mindig ronda, alacson valami.

A mi pedig egyéb országos ügyeket illet, azokat a tanulatlan földmives éppen olly tökéletesen érti, mint a kormányzó férfiaknak legügyesebbike, ha a dolog a maga egyszerűségében van előadva; legalább tudja, mi azokban igazság, vagy mi igaztalanság.

Vegyünk föl több példát.

A mi igazság kicsinyben, igazságnak kell annak lennie nagyban is.

A mi igazságos és üdvös valamely magános község kormányzásában, az igazságos és üdvös az egész ország- vagy polgári nagy társaságban is.

Menjen azoknak valamelyike, kik azt állítják, hogy a nép nem érti, mi a társasági ügyekben az igazság, Magyarfalvára, vagy más olly faluba, mellynek lakosait legostobábbaknak gondolja, és még ott is a legesleg otrombább emberhez intézze a következő kérdéseket, de éppen csak így világosan, értelmesen, ezen szavakkal:

Maradi úr, (nevezzük őt így azért, mivel osztályának ohajtása

csakugyan az, hogy maradjon úgy minden, a mint van). Mi jobb, mi igazságosabb, ha a helységben a négy legvagyonosabb gazda nem megy utat csinálni, hanem csak a többiek; — vagy ha a négy vagyonosabb is megy a többivel?

O k t o n d i J a n k ó, (ezt pedig azért nevezzük így, mivel föltétlünk szerint a legostobábbat kérdezi meg). De uram, jobb és igazságosabb, ha a vagyonosok is mennek, mert nem igazság, hogy a szegény csinálja ökemök részét.

M a r a d i. Mi igazságosabb, az e, ha a helység birája egy krajczárig számot ad arról, mire fordította a község pénzét; — vagy pedig az igazságosabb e, ha azt feleli a községnek: mi közöttök hozzá, ti csak fizessetek, most takarodjatok.

J a n k ó. De uram, igazságosabb és jobb, ha a bíró számot ad a község pénzéről; mert nem azért fizetnek ám a lakosok, hogy ökeme tarkára hágjon.

M a r a d i. Mi igazságosabb, hogy az egész helység a bíró boldogulásáért fáradjon e; — vagy pedig hogy a bíró gazda a közönség javáért legyen?

J a n k ó. Már megkövetem az urat, az csak nem volna igazság, hogy az egész közönség a bíró gazda hasznát eszközölje, hanem inkább azért tettük ökemét bíróvá, hogy a község dolgában járjon el.

M a r a d i. Mi jobb, mi igazságosabb, az e, ha a bírót csak azok választják, kiknek egész sessio földük, házuk és négy ökrük van; — vagy pedig ha a lakosoknak mindegyike, akármilyen kevés vagyonnal bír, választ?

J a n k ó. Ugyan hogy is kérdezheti ezt Maradi ur, hiszen a bíró azért van a helységben, hogy mindenkinek igazságot tegyen, nem pedig csak az egész helyes és négy ökrös gazdáknak. Már pedig ha csak a négy ökrösöknek volna jusa ötöt választani: bíró uram csak azon igyekezne, hogy ezeknek tegyen igazságot; a többit pedig föl sem venné ökeme. Igen de ez nem volna igazság. Tehát természetesen jobb, hogy mindnyájan válaszszák, mert akkor mindnyájának egyenlően szolgáltatja ki az igazságot.

M a r a d i. Mi jobb és igazságosabb, az e, ha bírónak csak azt lehet választani, kinek szép apja meg apja is már bíró volt, akár derék, akár hitvány ember; — vagy pedig ha minden gazdát lehet választani, a ki derék, a ki arra érdemes?

J a n k ó. Már engedelmet kérek alásan, az sehogy sem volna igazság, ha csak az lehetne bíró, kinek nagy apja és apja is már az volt. Hiszen az szörnyű ostobaság és minden derék emberre nézve igazságtalanság is volna, ha bíró választáskor azt kellene keresni, kinek mi volt az apja. Itt csak arra kell nézni, ki a legderékabb, legalkalmasabb ember.

M a r a d i. Az jobb és igazságosabb e, ha a helység lakosainak csak azok közül lehetne bírót választani, kiknek régi ősök már háromszáz vagy több esztendő előttül fogva e helységben laktak; — vagy pedig nem tekintvén arra, honnét szakadt és mikor került e helységbe, csak derék becsületes ember legyen?

J a n k ó. Hát olly ostobának tart az ur engem, hogy illyest még csak kérdezhet is tőlem? Hogyan volna az igazságos, ha csak olly em-

berek közül lehetne bírót választanunk, kiknek elei már háromszáz esztendő előtt is itt laktak. Ahhoz semmi köze sincs a helység lakosainak, ki honnét és mikor származott ide. Minő igazság volna az, ha egy régi familiabeli (család-) hitvány embert választanának, a nem régi családbeli derék embereket meg elmellőznék. Hiszen ha Ádám maradékai vagyunk, egyik olly régi familia mint a másik, akármeddig faluban lakott ezelőtt tíz esztendővel.

M a r a d i. Jobb e, és igazságos e, ha a bíró holtig marad hivatalában, habár gazdul viseli is magát; — vagy pedig mihelyt vétkesnek találják, mingyárt mást választanak helyette?

J a n k ó. Az sohasem lehetne igazságos, ha a bíró gazdolgokat vinne végbe és mégis holtig maradna hivatalában. Hiszen a bíró éppen azért szükséges a helységben, hogy igazságot tegyen, a gazembert megbüntesse a törvény szerént. Hogyan szolgáltatna pedig az ki igazságot, a ki maga is gázságokat vinne végbe? Hiszen így az igazság fenekestül fel volna forgatva.

M a r a d i. Jobb e, igazságos e, ha a lakosoknak csak azt szabad beszélni, mit nekik a biro megenged; — vagy pedig az jobb és igazságosabb, ha az embert beszédében senki nem háhorgatja addig, míg felebarátját nem sérti?

J a n k ó. No az kellene még, hiszen ha a bíró ezt a bolondságot akarná elkövetni, a lakosok talán mingyárt agyonvernék. Ugyan mért adta volna Isten a nyelvet, hogy csak azt beszéljük mi bíró urannak tetszik? Ha ökeme egyik lakost a másik után lehozatná: ha a község pénzét elherdálná; ha a helység nevében még adósságot is csinálna s azt is csak maga multságára költené el; ha aztán még ráparancsolna a lakosokra hogy ötet csak dicsérjék, de a dolgot úgy, a hogy van, megmondani ne merészeljék: no ez akkor gyönyörű igazság volna! még a török basa is igazságosabb volna az illy bírónál.

M a r a d i. Nem hittem volna Jankó, hogy te illy okosan gondolkodjál, hogy annyira megtudd különböztetni mi az igazság, vagy igaztalanság. —

J a n k ó. Hja uram, jól rendelt el az Isten mindent; tudta ő, hogy nem lehet minden csekély faluba nagy iskolákat állítani; s azt is tudta, hogy az igazság kiszolgáltatására mindenütt szükség van, a hol csak négy, öt vagy tíz ember él is együtt, tehát ollyan érzést, lélekismeretet öntött minden emberbe, hogy tudhassa az igazságot az igaztalanságtól megkülönböztetni, még ott is, a hol helység háza sincs.

Ha az Isten csak ollyan embernek engedné az igazságot megismerni, a ki tizenkét iskolát kitanult: akkor az Isten maga volna irántunk igazságtalan.

Lám mingyárt megbüntetik a szegény embert, kivált a tanulatlan falusi embert, mihelyt valami csekélyet vét, pedig ha az urak azt hiszik, hogy mi nem tudjuk megkülönböztetni mi az igazság: akkor minket meg sem lehet igazságosan büntetni, ha nem tudjuk mi igazságos, és mi igazságtalan.

Igazság, e, hogy a szegényebb emberek vámot fizessenek, a gazdagok pedig ne fizessenek? — Lehet hogy

az igen tudós emberek mesterségesen meg tudják mutatni, hogy ez igazságos: de az egyszerű és tanulatlan emberek közül soha senki ezt igazságosnak elismerni nem fogja.

Ugy ám de azok, kik most vámot nem fizetnek, és kik az országos közköltegekben részt nem vesznek, azért vannak ezek alól fölmentve, mivel ősök e hazát vérrel szerezték, tehát igazságos, hogy most ők az adózásoktól mentek legyenek? — Ennél nyomorultabb okot talán nem is lehetne felhozni a nemiszetők mellett, pedig ezt tartják legfontosabbnak a nemes atyafiak.

Lássuk mennyiben alapos, és mennyiben igazságos ezen okoskodás.

Valamit megszerezni akár vérrel, akár verejtékkel (ezen szó is: verejték, ebből lett: vérejték, tehát e kettő: vérrel és verejtékkel, egyenlően drága ár) nem nagyobb érdem, mint verejtékkel megtartani.

Midőn régi eleink e földet elfoglalták, két felekezetből állt az egész nép; egyik felekezet foglalt, hadakozott, a másik felekezet az élelemről gondoskodott, s a gyermekekre, öregekre és asszonyokra vigyázott, kik a csatába nem mehettek.

Egyik felekezetnek érdeme annyi mint a másiké; mert mit ér valamit megszerezni, ha azt meg nem tarthatjuk?

Ugyan ki hallotta, hogy valaha nemzet mindenestül, gyermekekkel öregekkel együtt ment a csatába?

Minden nemzetnél és minden időben úgy szokott történni, hogy egy rész fegyvert fog, midőn a dolgok úgy kívánják, s ütközetre megy, a másik rész pedig otthon a családokra visel gondot, földet mivel, baromtenyésztést üz, hogy legyen az egésznek miből élni.

Még ott sem megy, nem mehet mindenki csatába, hol legjobban van elrendelve, tudnillik hol minden férfiú katona, vagyis hol a nemzetőrség van szokásban.

Nem volna e tehát nagy esztelenség azt kívánni, hogy mindnyájan egy lábíg háboruba menjenek, barmaikat magokkal hajtásák, az elfoglalt földet oda hagyják?

Nem világos e tehát, hogy otthon a földet mivelni, mesterséget üzni, éppen olly szükséges egy részről, mint háboruba menni, az ellenséget elüzni más részről.

Ha midőn tehát a nemes atyafiak háboruba mentek, a többiek itthon a fentartásról gondoskodtak, cseséget adtak, mert széllel vagy csupa dicsőséggel a háboruskodók sem élhetnek.

A millyen jussal kívánják tehát a hadakozó eldődöknek mostani unokái, a nemes atyafiak, hogy az adózások alól fölmentve legyenek: éppen olly méltó jussal kívánhatják azok is, kiknek eldödeik a hazát mind a háboruk alatt, mind pedig békeség idején fentartották; mert bizonyos, hogy karddal meg ellenség vérrel nem élhetni, hanem szükséges, hogy kenyéradók, táplálók legyenek.

De ha megengednök is, hogy jutalmat érdemelnek a hadakozók a táplálók fölött: az igazsággal csakugyan meg nem fér soha, hogy azok vegyék a jutalmat, kik még akkor nem is voltak, tudnillik a mostani nemes unokák.

Természetes okosság szerént azt kell jutalmazni, ki az érdemet tette, nem pedig az unokákat. Ezt nevezzük igazságnak.

Valamellyik jobbágy gazdának fia a katonaságbul haza menve azt fogja e atyjának és többi testvéreinek mondani: ti hitványok vagytok, nem mentetek katonának; e ház enyém, a vagyon is enyém, én szereztem e földet, ti csak nekem, én értem dolgoztatok: ugyan mit mondanának erre az apa és testvérek? alkalmasint azt, hogy a bakancsos ficzkó megbolondult.

Hát nem éppen ilyen e, mikor a régiebb nemések vagy magyarok közül csak azok tartották magokénak a hazát, kik háboruba mentek?

Vegyük a dolgot úgy, a miat most van; és ne forgassuk fel a természet rendét; és az igazságot tartsuk igazságnak, a jutalmat adjuk annak, ki azt megérdemli: ekkor nem a nemes atyafiakat kell az adózások alól fölmenteni, hanem azokat, kik a csatasikra szálnak, tehát a hazát védelmezik, és a kik az országos költségeket is viselik.

De kik azok, kik a haza fölött örködve katonáskodnak? a nemnemesek fiai.

És kik azok, kik e katonaságot tartják? a nemnemes atyafiak.

És kik azok, kik minden országos költséget viselnek? a nemnemes atyafiak.

Szóval, kik azok, kik a statust fentartják? a nemnemes atyafiak.

Ha tehát csakugyan adómentességgel jutalmazni kell, kiket kell jutalmazni? a nemnemes atyafiakat, kik az egész polgári társaságot alkotják.

Mi ilyennek ismerjük az igazságot.

Ha tehát nem igazság az, hogy a szegényebbek viselik az ország közköltségét, a gazdag nemes urak pedig nem viselik: miként lehetne ezt úgy kiegyenlíteni, hogy igazságos legyen?

Ezt úgy lehet igen könnyen igazságossá kiegyenlíteni, ha a nemes nagy birtokosok kölcsön köteleességük fejében vagy egészen elengedik a dézsmát és robotot, vagy ezeknek legalább felét, tehát az örökváltságnak csak felével megelégednének. Ezt pedig törvényül kellene egyszerre kimondani.

És azon birtokos nemes hazafiak, kik a dologba mélyebben pillantani tudnak, nem tekintik, de nem is tekinthetik valami rendkívüli nagy áldozatnak, mivel most is majd egyre majd másra szüntelen áldoznak, pedig ezen mostan szokásban levő mindenféle koldusos adakozásnak alig van, vagy csak igen kevés látatja; ezt ők tapasztalásból kénytelenek megismerni, az életben látják; ha pedig egyszerre megteszik ez áldozatot, annak igen nagy és többféle következése s hasznai lesznek; ugyanis:

Először, fölmentik magokat az örökös koldulás kellemetlenségei alól; mert azt bizony akármely falusi tanulatlan ember is álláthatja, hogy azután sohasem lesz többé szükséges erre vagy arra a kölcsélra kéregetni, hanem a birtokos földesuraknak illy méltányos és igazságos (de azonfelül mégis dicsőnek is nevezhető) tette által az egygyé forrott nemzet minden közczélra határoz költséget, nem pedig koldul egyiktől másiktól, vagy könyörög a kormánynál;

Másodszor, ha a nagy birtoku nemes urak őszinték akarnak lenni, és számítani tudnak: kénytelenek megvallani, hogy a rossz közlekedés, rossz utak vagy nyereszkesedő gőzhajói és majd vasuti zsarolások miatt többet költenek évenként, mint a mennyi az elengedett dézma és robot díja, tehát még ez nem is éppen áldozat; mert midőn a birtokos nemesség még a váltságdíj elengedésével is egy testté olvad össze a néppel: akkor a magyar nemzet olly derékké válik, hogy hozzáfogható a franczián kívül Európában nem leszen; és ekkor e nemzet országosan olly közlekedést teremt, millyet öröm lesz látni, mellyen majd aztán ingyen járhatunk; ugyanis a magunk hasznáért országos költségen készült utak építését nem fogjuk tehernek mondhatni.

Harmadszor, ha a nagy birtoku földesurak az urbért, vagy ennek váltságdíját egyszerűen elengedik, s az előbb robotoló jobbágyokat törvényhozás útján szabad polgárokká letteknek elhatározni segítik: ezen egészen szabadokká leendett polgároknak milliói olly ipart ébresztenek, s csakhamar olly magasra szökkentik a nagy birtoku uraságoknak még megmaradt allodialis földük böcsét, hogy ez által ha többet nem is, de annyit bizonyosan nyertek, mennyi az elengedett urbérváltással fölér; tehát igazán véve nem is leendének áldozatot.

Negyedszer, a nagy birtokiak, kik nem magok, hanem egy egész sereg tisztviselő és béres által folytatják a gazdálkodást, ha a számadásokat szigoruan megvizsgálják, nagy csudálkozásukra azt venének észre, hogy az urbér nem is olly nagy mértékben tölti az urasági kincstárt, mint sokan képzelik. Ha minden költséget levonnak, talán csak annyi marad, hogy nem érdemes a váltságdíj elengedését hasztlani.

Ötödször, ha a nagy birtokos urak azon százféle mellékes adót, mellyel Austriának és más országoknak adóznak, (mit pedig, közbevetőleg legény mondva, mindig fizetni fognak, míg az urbéri viszonyok teljesen el nem töröltetnek) fölszámítják: még telemes nyereségük lesz, ha az urbért elengedve olvadnak össze a néppel; az egygyé lett nép vagy nemzet az indirect adóknak minden nemét meg fogja szüntetni.

Hatodszor, hiszen az élet mutatja, hogy nem azok a leggazdagabb urak, legboldogabb emberek, kiknek legtöbb urbért rónak le évenként. Én azt tudom, hogy a magyar nagy birtoku uraknál még boldogabb, vagyonosabb emberek is vannak, kiknek pedig senki egy napi robotot sem szolgál. Embert boldoggá némi saját fáradozása által szerzett igazságos vagyon, jó lelkismerete, erényei, kifejtett testi és lelki tehetségei teszik.

Ha valami általános nagy forradalom történnék egész Európában (a mi halad nem marad), milly boldogtalan volna a magyar nagy birtoku nemes, kinek minden böcse értéke csak az urbéren alapulna, s aztán ezt is akarata ellen rántanák el alóla!

Hetedszer, az urbéri jövedelem azért van, hogy az, ki azt huzza, elköltse, valamire fordítsa; szükségök rá a nagy birtokiaknak nincs éppen azért, mivel nagy birtokiak, tehát csak kedvtöltésre, rövid ideig tartó gyönyörrre adják, s talán éppen idegen emberekre vesztegetik, a kiknek emberségével sohasem éltek: nem mindegy e tehát, ha inkább a

jobbágyokra költik, azaz nekik kezükben hagyva elengedik? sőt nem sokkal nemesebben költik e el, ha azon gazdáknak elengedik. kiknek emberségével annyiszor éltek, kik értök olly sokszor verejtékeztek és verejtékeznek maig?

Ny o l e z a d s z o r, minden gondolkodó birtokos a szomszéd lengyel nemzet szerencsétlen esetéből nagy tanuságot merithet, hogy igen üdvös legalább valamit áldozni, hogy a nagy hasznot, vagy az egészt annál inkább biztosítani lehessen: ha a birtokos lengyel nemesek igazságosok voltak volna az értök izzadó nemnemes testvéreik iránt, e sorsra nem jutnak vala soha.

„Isten késedelmes a haragra, nagy irgalmasságu és igazságu, . . . a vétket, a bünt, a bűnöst büntetés nélkül nem hagyja, . . . meglátogatja az atyáknak álnokságát a fiakban és a fiak fiaiban harmad és negyed iziglen,“ mond az irás.

De ezt az élet és tapasztalás is bizonyítja. Szerencsés az, ki e tapasztalásoknak hasznát tudja venni.

Igy szól a közmondás: az okos más kárán tanul. Ezen egyszerü közmondás többet ér hosszvas vitalkozásnál. Ez századok vagy talán ezredek tapasztalásaibul merített igazság.

Más kárán tanul e birtokos nemességünk, majd az idő mutatja meg; én tökéletesen hiszem, hogy igen, a magyar nemesség okos leszen: két három országgyűlés óta jelei mutatkoztak; és ha sajtáságos kormányunk a maga érdekeit jobban megfontolná, azok miket még csak ezután fogunk tenni, már régen megtörténtek volna, és mi most Európában az ugy nevezett „nagy nemzeteknek“ egyike volnánk; — node semmi, mi leszünk, ha eszünknek hasznát tudjuk venni.

N E G Y E D I K S Z A K A S Z.

E r é n y.

Mi az erény? — Erre egyszerüen és röviden felelhetni, hogy a jó cselekedet vagy jó erkölcs neveztelik erénynek, de már aztán az más kérdés, hogy mi a jó cselekedet? Ambár erre is megint kevés szóval felelhetni, de ennek kifejtése és megmagyarázása következtében szinte sok példát kell használnunk fölvilágosításul.

Hányféle lehet a cselekedet? — Háromféle: jó, rossz, és közömbös. Midőn ezen háromnak valamelyikéről szólunk, majd csaknem szükségkép kell a másik kettőrül is egyuttal szólni.

Mi tehát a jó cselekedet? — Jó cselekedet vagy erény, mi által másoknak (de magunknak is) használunk.

Mi a rossz cselekedet? — Rossz cselekedet vagy vétek az, mi által másnak (de néha magunknak is) ártunk.

Hát a közömbös cselekedet mi? — Közömbös cselekedet az, a mi senkinek nem használ ugyan, de nem is árt.

E szerént tehát az nem volna mind jó erkölcs, vagy jó cselekedet, mit az emberek annak tartanak? — Ter-

mészoteseen hogy nem; a mit egyik vagy másik ember jónak tart, vagy erénynek gondol, az legtöbb esetben nem neveztetetik jónak (sőt néha éppen rossz), hanem közömbös, azaz sem jó, sem rossz.

Példának okáért, két napszamos ember, egyik Péter, másik Pál, vasárnap nem dolgozik, hanem Péter szentegyházba megy, fél óráig imádkozik; Pál a kocsmába megy s egy meszszelet bort megiszik. Mellyik cselekedett jót? sem egyik sem másik; mert sem egyik nem használt evvel senkinek, sem a másik; — tehát mellyik tett rosszat? szinte sem egyik sem másik; mert evvel nem ártottak senkinek; mindenike csak közömbösen cselekedett; azaz sem jól, sem rosszul.

Mutasd meg más példában ezen háromféle cselekvést. — Egy ember fekszik az útfélen pénzétől megfosztottan s összezeveve. Jő arra egy gyalog utas, kérdezi a vérében fetregőnek baját; megtudván mi történt, sebeit kimosogatja szegénynek, és hasznos füveket keres, hogy beborogassa. Midőn látja hogy már veszedelmesen kívül van, elhagyja, mert őt dolgai sürgetik, hanem még pénzt is ad a szerencsétlennek, azon célra, hogy majd ha kocszi érkezik arra, magát haza vitethesse. Mit gondolsz édes olvasóm, jót cselekedett ezen ember? én azt mondom, igen, és hiszem, minden józan ember azt fogja mondani.

Nem sokára jő egy másik ember, ki szinte kérdezi a szerencsétlennek baját. Azonban észrevevén, hogy neki pénze van, azt elveszi tőle, s még jól elveri a nyomorultat, hogy nem akarta neki odadni. Van e ember, ki mondani bírná, hogy nem rosszat cselekedett e másik utas, ki a szerencsétlennek pénzét elvette, s még azonfölül meg is verte?

Végre jő egy harmadik utas is, és pedig kocsin; a szerencsétlen kiáltoz, könyörög, hogy vigye el, vagy legalább egy ital vizet hozzon neki: de az utas tovább megy, és nem teljesíti a kérést. Rosszat tett e ezen utas? Az olvasók közül sokan azt fogják talán felelni, hogy rosszat tett; pedig nem úgy van; sem jót sem rosszat nem tett, hanem csak közömbösen cselekedett; mert nem ártott neki, de nem is használt. — A kik azt mondják, hogy ez rossz ember, azok nem értik tisztán mi a jó és rossz.

És ezen nemértésből származik aztán a sok baj a társaságban.

De arról beszélni: mi a jó és rossz, talán nem ide, hanem a keresztény, vagyis vallási katekizmusba tartozik? — Ne hidd. Mindnyájan tévednek azok, a kik azt tartják, hogy ez nem idevaló. Egész életünk cselekvésből áll, és pedig a főlebb mondott háromféle cselekvésből; igen de mi nem azért cselekszünk, azaz, nem azért sűrűnk forgunk, munkálkodunk, mivel keresztények, hanem azért, mivel emberek vagyunk.

Világos tehát, hogy minden cselekvésünk polgári életünket teszi. Miként nem tartoznék tehát ide a fölött szólni: mi jó, vagy mi rossz? Hiszen ha mint polgárnak nem kellene tudnunk mi a jó és mi a rossz: bíró és törvény sem kellene; és senkit nem is lehetne büntetni.

Az tehát tökéletesen jó ember ugye, a ki a törvényeket szentül megtartja, minden kötelességét hiven teljesíti? — Ugy látszik nem értetted meg, a mit főlebb mondtam.

A ki nem hágja át a törvényt, az semmit sem tesz a törvény ellen; de a törvényt csak az tartja meg, a ki át nem hágja; igen de a ki át nem hágja, az csak rosztat nem tesz.

Világos tehát, hogy a ki a törvényt mind egy pontig megtartja, azaz még csak egy pont ellen sem vét, még az által semmi jót senkinek nem tett, mert csak rosztat nem okozott.

Ugy szinte ha minden kötelességét híven teljesíti, akkor még csak rosztat nem tett.

Minden kötelesség valami kölcsönt fizet vagy szolgál vissza. Ki a kölcsönt meg nem adja, árt annak, kitől a kölcsönt vette, tehát rosztat tesz neki; mert rosznak nem mást nevezünk, hanem csak azt, a mi másnak árt.

De így világos, hogy a ki tehát kötelességét teljesíti, az még ez által nem tesz senkivel jót; hanem csak kárt nem tesz, nem árt annak, ki iránt kötelességgel tartozik.

Példának okáért. A törvény mondja: másnak vagyonát, saját szerzeményét, igazságos tulajdonát ne bántsd. Ha nem hágod át e törvényt, még ezzel csak nem bántod senki vagyonát; e szó maga, hogy: nem bántod, azt teszi, hogy nem ártasz senkinek, nem teszel kárt senkinek. Tehát ez még nem jó cselekedet.

Ha a törvény szent, pedig csak akkor az, ha mindenkinek kivétel nélkül szigoruan meg kell tartania, még a legszegényebb ember sem hághatja át; s azzal hogy ő szegény, hogy ő éheznek, nincs felszabadítva arra, hogy tehát ő áthághatja a törvényt, s másnak igazságos vagyonából elvehet.

Midőn tehát a vagyonos a szegény éhezőnek önként ad valamit, ez jó cselekedet, vagy erény; mivel erény vagy jó cselekedet csak az, mit szabad akaratból teszünk; az erényt parancsolni nem lehet.

Egy napszámus reggeltől fogva estig szorgalmasan dolgozik, és nem hever, nem ácsorog. Naplenyugtakor megkapja napszámát.

Jó cselekedet vagy erény volt-e a napszámostul hogy nem hevert? nem volt jó cselekedet, csak kötelesség. Ha nem dolgozott volna szorgalmasan; ha nem végezett volna annyi munkát, mennyi napi bérével egyenlő értékű: akkor ártott volna; kárt okozott volna a dolgoztatónak, tehát rosztat cselekedett volna.

De ha maradt még valami csekély, mit a napszámus napnyugot után önként megtesz, hogy másnapra ne maradjon, az erény; az jó cselekedet.

De ha valamely dúsgazdag egy nyomorult koldusnak csak egy garast sem ad, az már csakugyan rossz ember ugy-e? — Ezért nem rossz ember, ő nem okozott semmi ártalmat a szegény koldusnak. Meg fogom mutatni.

A társaság képviselői kivétel, mennyi közöltség szükséges esztendőnként. Bele van számítva az is, mennyi kell a valóságos szegények tartására, hogy koldulniok ne kelljen.

Az említett dúsgazdag a maga részét, mi vagyonához képest a közöltségből ráesik, pontosan kifizeti. Tehát ő már adott annyit, mennyit kívántak tőle a koldusok számára is.

Igy ha többet azon kívül nem ad, senki rossz embernek nem mondhatja: ellenben ha csak egy garast ad is azon felül, a mivel tartozott, már jó ember.

Hiszen világos az, hogy csak olyan embert mondunk jónak, ki többet tesz, mint a mivel tartozik, mint a mennyire köteles: ellenben rossznak azt mondjuk, ki másnak árt, mástól elvesz; szóval a ki még kötelességét sem teljesíti: mert a kötelesség kölcsön, ki a kölesönt vissza nem adja annak, a kitől csak bizonyos időre kérte, elvette tőle, és így ártott neki, tehát az ilyen rossz ember.

Hát mikor valaki kötelességét nem teljesíti, azaz nem fizeti azt, mi ráesik, hanem jó kedvéből, szabad akaratjából többet ad, mint a mennyi rá esett, már az ilyen csakugyan igen jó ember, ugy-e? — Vagy igazságos az ember, vagy nem. Ha igazságos, kötelességét teljesíti, mert szoros kötelesség és igazság egyet tesznek; igazságos nem lehet senki, tartozásának, kötelességének teljesítése nélkül, tehát nem is képzelhetni, hogy az alól magát kivonja, a mi fizetés tartozásképpen ráesik: ha pedig nem igazságos az ember, már ennél fogva képtelenség, hogy ő többet is adjon, mint a mennyi ráesik; ha egyszer vagy másszor többet ad is, mint a mennyi szoros kötelessége (ez csak fitogtatás, dicsekedés, hiuság volna, a mik magokban már nem jők, nem lehetnek tehát erények sem), egyébkor meg semmit sem, vagy kevesebbet ad, mint a mennyivel tartozik vagyonához képest; és az illetet aztán jónak csak nem nevezhetni.

Az erénynek, vagy jó cselekedetnek alapja az igazság; az igazság pedig nem más, mint az, hogy mindenkinek adjuk meg az övét, ne kívánjuk elvonni a másét: tehát a mit valakitől kölcsön vettünk is, visszatérítsük, ez igazság; de ezt tenni kötelesség is.

Látni való tehát, hogy az, ki a kölcsön kötelességet le nem rója, az nem igazságos; ugye a ki még azt sem teljesíti, a mi igazságos, a mi kötelessége: hogyan lehetne azt jónak, erényesnek mondani? Sőt inkább rossz az ilyen.

Szeretném még egy igen világos példáját látni a közönbős cselekvésnek, tudnál-e illetet mondani? — Megpróbálom; hiszen ha nem jól üt ki, az nem baj, majd más világosabbat mond helyette.

Vegyünk egy embert, akárkinek híhatnók, de nevezzük Joroszinak. Tehát Joroszi családos ember, feleségén s négy gyermekén kívül van öt cseléde. Esztendei bizonyos jövedelme hatezer pengő forint. Ez igen sok is, — igen kevés is, a mint vesszük. Ha nagy urat akar játszani, igen kevés; ha pedig közönséges, például valamely földmivessel vagy mesteremberrel teszi magát egy rangba, igen sok.

Tartsuk öt kissé szemmel, hogy megítélhessük miként csellekszik.

Joroszi nem kiváltságos, vagy nem a nemesi osztályból való; vagyonának nagyobb részét atyjától öröklötte, s maga is szerzett hozzá; a közkölttségeket viseli vagyonához képest.

Most midőn öt említjük, ezer pengő forintot tart zsebében, s körültekinteni megy el.

Foglalatossága és dolga úgy hozzák magokkal, hogy egy házba kellett mennie, s annak tulajdonosával végeznie.

A házi gazda halva feküdt, vagy inkább egy karszékbe támaszkodva ült, s előtte az asztalon húsz ezer pengő forint bankotokban; más senki sem volt a háznál.

Joroszi a pénzt magához vehette volna ugy-e? de hozzá sem nyult, hanem tovább ment. Sokan fogják mondani: ez jó ember.

Talál az uton egy erszényt vagy tárczát, abban van harmincz ezer ezüst forint, szinte bankjegyekben.

Ő kihirdetteti, s mivel gazdája nem jelenti magát, a pénzt biztos helyen kamatra adja, hogy addig gyümölcsözzön, míg tulajdonosa előkerül. Most megint sokan fogják mondani: ez jó ember.

Más eset adja elő magát. Joroszi egy szerencsétlen emberre bukkan, ki éppen leégett háza miatt sopánkodik, s benégett felesége fölött kesereg.

A szerencsétlen tudta, hogy Joroszi jó módu ember, hogy mindig van pénze, tehát kéri őt, hogy segítse, vagy legalább kölcsön adjon neki.

Joroszi azt feleli: atyámfia, én nem gyujtottam meg házadat; nekem van ugyan pénzem, de nem adok. — Most már meg sokan azt fogják mondani, hogy Joroszi rossz ember.

Innét máshová menvén látja, hogy az utfélen egy üszszetört kocsi van, s megtudja azt is, hogy a fuvarosnak lovait is ellopták éjjel.

Rimánkodik előtte a szerencsétlen, hogy segítsen rajta.

De Joroszi azt mondja: barátom én nem lörtem üszsze kocsidat, sem lovidat el nem loptam, segíts magadon a hogy tudsz, én nem segítelek. Most szinte sokan azt fogják mondani, hogy rossz ember.

Kétszer sokan, példának okáért negyvenen azt mondják, hogy Joroszi jó ember; kétszer sokan, talán szinte negyvenen azt mondják hogy Joroszi rossz ember.

A két egyenlő állítás annyi mint semmi állítás: tehát Joroszi sem nem jó, sem nem rossz, hanem közönbös.

De hogyan is lehetne ez embert jónak mondani, midőn senkivel nem tett jót? és hogyan lehetne rossznak nevezni, midőn senkinek nem tett kárt.

Jónak csak azt lehet mondani, a ki másnak használ; rossznak pedig csak azt mondhatni, a ki másnak árt.

Valjon hogyan lehetne inkább boldogulni, ugy-e, ha az emberek mind olly közönbösök volnának, milylen Joroszi, vagy pedig ugy, a milylenek most az emberek; tudnillik hogy néha jót, majd meg néha rosszat tesznek, tehát nem közönbösök? — A mellett, a milylenek most az emberek, tudnillik majd jók majd rosszak, azt tapasztaljuk, hogy nem boldogulhatni: tehát kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy akkor inkább boldogulhatnánk, ha az emberek mindnyájan csak közönbösök volnának.

Igaz ugyan, sok szerencsétlen veszne el, ha mindenki közönbös volna csak, és senki nem segítene rajta; de hát most nem vesz el elég ember nyomoruságban? és azon kívül nem nyomorog-e az emberiségnek legnagyobb része?

Csak valljuk meg őszintén, az embereknek minden baja onnét van, hogy egyik a másiknak javát, vagyonát magának eltulajdonítani törekedik; egyik a másiknak ártani igyekszik; egyik a másiknak jogait korlátozza, de aztán a bajt, minek ebből szükségkép származni kell, némi nyomorult alamizsnával, kegyelmi ajándékokkal enyhítik.

Ha most mind azon jót, mit az illy kegyelmes ajándékok és alamizsnák előteremtének, a fontnak vagy mérlegnek egyik serpenyőjébe, és mind azon rosztat, mi abból származik, hogy egyik a másiknak árt, a mérlegnek másik serpenyőjébe tennők: a rosz, mint nehezebb, több, leszálna; a jó könnyebb, kevesebb volna.

Ezen állításom igazságát a tapasztalás, az élet támogatja, mert több boldogtalan, mint boldog ember van.

Ha a serpenyőben a jó volna nehezebb; ha a jó fölülmulná a rosztat: éppen ellenkezőleg sokkal több embernek kellene boldognak, mint boldogtalannak lennie.

De ha a mérlegnek két serpenyője egyenlő súlyban volna, egyenlően nehéz lenne; azaz ha az embereknek jó cselekedetei a rosztat helyreütnék, vagyis éppen annyi jót is tennének, mint a mennyi rosztat: e kettő egymást törölné le.

Mert ha javítok ugyan valamin ma tíz forint árát, de holnap szinte tíz forint árát rontok rajta, világos, hogy annyit tesz, mint ha sem jót, sem rosztat nem tettem volna.

Igy tehát akkor is, ha a mérlegnek két serpenyője tökéletesen egyenlő nehéz volna, éppen csak annyit tenne, mintha csupán közönbösen cselekedtünk volna.

Igen, de ha csak közönbösen (azaz sem jól, sem rosszul nem) cselekednénk, még ispotályaink vagy kórházaink és más illy jó czélu intézeteink sem volnának? — Ez nem áll. Csak koldulásból és kegyes adakozásból nem lennének ilyen intézetek; de a társaság (ország, vagy város, vagy falu) a maga hasznáért éppen úgy állítana illy intézeteket, mint iskolákat.

De ha mindenki csupán közönbösen cselekszik, nem is annyira szükséges egy vagy más intézet; mert ha senki másnak nem árt, senki másét nem bántja: minden jóra való ember tulajdon szorgalma által boldogul, legalább boldogulhat. És ekkor mire való neki az intézet? Hiszen a jótékony intézetek mindig csak olyanok számára vannak, kik mások igaztalansága, roszasága miatt nem boldogulhattak.

Némelly rendkívüli eset kivétel gyanánt ugyan előadhatja magát, de ez mindig csak kivétel.

Mondd el csak még egyszer, mi a jó és rosz cselekedet? — Jó cselekedet az, melly által valakinek használunk: rosz cselekedet pedig az, melly által valakinek ártunk.

Azaz, jó ember az, ki többet is tesz, többet használ valakinek, mint a mivel kölcsönösen tartozik, és mint a mire köteles: ellenben rosz ember az, ki nem csak az egész kölcsönt, a mit köteles, vissza nem téríti, de még kevesebbet sem ró le; tehát ez által rövidséget vagy kárt okoz valakinek.

Tehát teljességgel nem nevezhetni olly cselekedet-

tet erénynek, melly senkinek sem okoz hasznot, és bűnnek oíly cselekvést, melly senkinek sem okoz kárt? — Teljességgel nem. Lássuk példákbán.

Egy jámbor mindennap két misét hallgat; — minden két hétben egyszer meggyónik; — pénteken és szombaton, ugy szinte minden egyéb böjti napokon böjtlől; — ünnepeken és vasárnapokon még csak egy szalmaszálat sem tesz keresztül; — minden esztendőben egy vagy más húcsus helyre elmegy; — aszszonynyal csak minden fél esztendőben egyszer hál; — soha nem káromkodik, még csak e szót: ördög sem bocsátja ki ajkain; — sat. használt-e ezzel csak annyit is valakinck, mintegy kalán leves a betegnek? éppenséggel nem. Hiszen ha ezek önmegnyugtatására vannak, ám tegye, csak azt ne higgye, hogy ez erény, hogy csupán ezek által üdvözséget nyer.

Én nem akarnék azoknak egyike lenni, a kik líteket elámitanak és íly haszontalanságokért ígérík nektek a menyországot, melly nem az övéké. Ha az Isten igazságos, a mint erősen hiszem, azokat egykor lakoltatni fogja, kik így visszaélnek a nép jámborságával.

Az Istent, e nagy világoknak alkotóját hívom bizonyságul, hogy azok mind ámitók, a kik azt mondják, hogy: menyország azoké, a kik csak hisznek, nem pedig azoké, a kik selebarátjaikkal jót cselekesznek.

Keressünk föl egy szegény nyomorult családot, mit pedig nem nehéz találni. A szegény apa kétségbeesve kiáltoz segedelemért, mert felesége gyermekágyban fekszik; éjjel betörtek nyomoru viskójába s régóta összeszezsugorgatott néhány forintját elrabolták tőle, magát vérbe fagyva hagyták; gyermekei is majd halálra ijedtek.

Próbáljuk meg, böjtöljünk, imádkozzunk, misézzünk, gyónjunk sat. e szerencsétlen család körül, fog-e ez neki enyhülést nyújtani? Nem, egy falat kenyér nem sok, de még csak annyit sem használ neki. Vagy talán az fog rajta segíteni, ha kiabáljuk, hogy a római pápa Isten helytartója? hogy a pápaista valláson kívül senki sem üdvözül?

Szeressük e nyomorult családot; egyik adjon neki kenyeret, másik néhány forintot, meg a harmadik orvosságot betegségé ellen, ez használni fog.

Hányféle az erény, vagy jó cselekedet? — Némelly emberek többféle erényt különböztetnek meg, de igazán véve az erény csak egy, hanem fokozatai vannak, a szerént, a mint valami jó cselekedet csak egynek vagy sokaknak vagy a társaság minden tagjainak használ; és más részről fokozatai vannak a szerént is, ha kevés, vagy több vagy éppen semmi megerötetésembe nem kerül a jó cselekedet.

Példának okáért, valaki talál ötven forintot: minthogy sok keresés és tudakozódás után sem jöhet rá, hogy ki vesztette el, neki marad, és ebből ad valamely szegénynek egy forintot.

Ez éppen semmi megerötetésébe sem kerül, tehát igen csekély a jó cselekedete; ha pedig még azt is tudjuk, hogy ezen valaki jó módu, vagyonos ember, még kevesebbnek vesszük, és veszi ő maga is, jó cselekedetét.

Egy másik ember egész héten által szorgalmatosan dolgozva keresett nyolcz forintot, de négy forint élelmére ment föl, tehát csak négy

forintja maradt; és ha ebből ad valamely szerencsétlennek egy forintot, ennek nagyobb megerőtetésébe kerül, tehát nagyobb erénynek mondjuk; ámbár arra nézve, a ki e segedelmet kapja, mindegy, akárki adta neki, s akármennyi volt annak, a ki adta; mert ő csak annyi szükségét fődözte vele, mennyit avval fődözni lehet. Noha ő is sokkal érzékenyebben veszi, ha tudja, hogy annak magának is szüksége volt volna rá, a ki adta.

Vagy ha e munkás ember megmaradt négy forintjából két nyomorultnak ad egy egy forintot, s magának is aztán szinte csak kettő marad: természetesen még nagyobb jó cselekedet vitt végbe. Hát a ki magát veszedelemnek kitéve az embernek életét menti meg!

Igy megy aztán föl végtelenig. A ki minél több emberrel tett jót, annál derekabb, annál erényesebb ember.

E szerént tehát a vétek vagy bűn, azaz rossz cselekedet sem lehetne többféle? — Természetesen hogy nem; mert rossz cselekedet az, a mi árt, vagy kárt okoz; ezt tehát csak a szerént ítélhetni meg, a mint kisebb vagy nagyobb ártalmat, kárt okozott valakinek.

Például, a ki egy vagyonos embertől tulajdonít el egy forintot, ekkor ennek nem okoz olly nagy kárt, mintha egy szegény embernek tehenkáját, a mi ennek mindene, lopja el. Hátha egy embert agyonüt!

De mégis mi a legnagyobb erénye, vagy legnagyobb bűne minden polgárnak a társaságban? — Legnagyobb erénye vagy jó cselekedete az, mit az egész haza javára intéz; mert így, mind azon milliókkal, kik a hazában laknak, kisebb vagy nagyobb mértékben jót tesz; ez világos. — Ugy ellenben legnagyobb bűne, mit a haza ellen követ el: mert így mind azon sok milliónak árt, kik abban laknak. Ez is világos.

Hát más cselekedet éppenséggel nem lehet erény, csupán az, mellyel másoknak használunk? — Vagy igen. Még az ahhoz való készület is, hogy majd egykor a polgári társaságnak hasznos tagjai lehessünk, és minden bennünk levő olly tehetségeknek kifejlesztése, mellyek által hazánknak majdan használhatunk, erénynek mondhatatik, de mondatik is.

Mik tehát még azok, miket emberben mint erényt becsülünk? — A következők: tudomány; — mértékletesség; — munkásság; — tisztaság; — és bátorság.

Mért mondatik a tudomány erénynek, hiszen a ki bármit tud, azért még nem használ felebarátjának? — Azért mondatik a tudomány erénynek, mivel a ki minél tanultabb; minél több ismerettel bír; minél bölcsőbb (mert tudománybul meritik a bölcseséget), annál inkább, és annál hathatósabban segíthet felebarátján, ha ugyan segíteni akar.

Hiszzen tudjuk, hogy nem csak ugy használhatunk mi embertársunknak, ha neki néhány forintot, mérő gabonát, vagy valami darab ruhát adunk, hanem számtalanféleképp. Tehát világos, hogy a ki minél több ismeretkincsessel bír, annál könnyebben használhat felebarátjának.

A pénz maga, még csak egyetlen egy eszköz az életre; minden eszközt, módot tudomány által szerzünk.

A ki, midőn teheti, nem tanul, bünt követ el, mert tudatlansága által magának, családnak s az egész társaságnak árt.

A tudatlan emberrel úgy bánhatnak, mint barommal, azok, kik sokat tudnak, de rossz szívének és igazságtalanok.

A tudatlan embert minden alacsonyásra könnyen rábirhatni. Még hazáját is elárultatják vele, a nélkül hogy tudná mit cselekszik. Egy pár itcze bor, vagy ebéd, vagy huszas, vagy egy ezüst forint a tudatlant megvesztegeti; ő voksát adja, s az ő voksán a hazát adhatják el. Barátim, az Isten szent szerelmére és tulajdon hazátok boldogságára kérlek beneteket, soha, — de kivált majd ha a legközelebbi országgyűlésre követekeket kell választani, pénzért ne voksoljatok, mert tudjátok meg, azon pénzen, mellyet a voksért majd kapnátok, poklot vásárolnátok magatoknak.

S mivel tudományra csak fáradság által tehetni szert, hogyan nem volna az illy fáradozás erény?

Hát a mértékletességet mért mondják erénynek? — Azért, mert a mértékletes ember egészségesebb; tovább él; hosszabban örülhet az életnek; háztartásban nem szorul meg; másnak nincs terhére; sőt, ha ugyan akar, másokkal annál több jót tehet.

A ki mértékletes az ételben s nem dobzódik: éléskamaráját nem üríti csztelenül, s azon költséget, minek egykor, kivált öregségében, nagy hasznát veheti, nem küldi orvosságért patikába.

A ki mértékletes az italban, nem fog sertéssé válva sárban fetrengegni, s nem fogja becsületét koczára ten ni. Mert bizonyos az, hogy a kit egyszer másszor mint részegzet sárban heverni láttak, az becsületét akkor egyuttal sárba gázolta.

A ki mértékletes a szerelemben vagy közösülésben, nem fog idejekorán ijesztő vázzá sorvadni; nem fog fiatal korában öszszetöpörödni, kiaszni, hanem annál tovább fogja a minden gyönyöröknek e legédesebikét érezhetni.

Nem látjuk-e szüntelen az életben, hogy a ki mind e háromfélében mértékletlen, a leghíványabb teremtnénynyé aljasul le.

Az illyenek, mindenben megfogyatkoznak, s nincs lelküknek hová lenni, a szükségétől kényszerítve még a legundokabb alacsonyságra is képesek vetemedni; tudnillik voksukat pénzen adják el! Mert a kiben még csak egy szikrája van a becsületnek; a kinek ép tagjai vannak, s mindennapi kenyerét be tudja keresni: nem fogja voksát, azaz meggyőződését, esztét, lelkismeretét egy pár huszasért adni.

Mért mondjuk a munkásságot erénynek? — A munkásságot azért mondjuk erénynek, mert a munkás ember leginkább független minden emberek között. Már pedig világos dolog, hogy csak a független ember szabad; a ki mástól függ, nem gyakorol erényt; ő csak eszköz, ha történik is általa valami jó.

Az erény, vagy igazi jó cselekedet, szabad akaratból származik.

A ki mástul függ, jó célra is használtathatik ugyan eszközül, de rosra is. Ha az, ki neki kenyeret ad, azt kívánja, hogy a fehér ne fehér, hanem fekete legyen; ő azt fogja rá mondani, magát mélyen meghajtva, hogy: igenis, uram, ez nem fehér, hanem fekete.

Másodsor, ha még nincs a községnek adóssága (mert egyes családok lehetnek adósok), vagy ha kilisztult ügygyel bajjal előbb már volt adósságából, mit kell cselekedni, hogy a közönség megóva legyen az adósság terhétől?

Az emberek azt gondolják, hogy ide nagy tudomány, politika, országos gazdaságat kívánatlik, pedig dehogy, egyszerű dolog az egész.

Valahányszor bíróválasztás van (s józanul minden esztendőben újra kell bírót választani) ilyen vagy ehhez hasonló utasítást nyújtson át a közönség az új bírónak: „Mi Magyarád helység öszszes lakosaiközakarattal, határoztuk el, hogy mindenkor, midőn bíró választatik, a pénzekre nézve a következő utasítást adjuk neki: minden esztendő elején fölszámítjuk, mennyi költség lesz az év végeig szükséges, és ezen pénzt befizetjük kiki vagyonának mennyiségéhez képest, többet vagy kevesebbet. — Valahányszor szükséges ebből csak tíz forintot is kiadni, a bíró maga tetszése szerint nem teheti, hanem csak az esküdt emberekkel együtt. — Ha e pénzből valami elvesz és nem oda fordított, hová az esztendő elején kijeleltük, az elüljáróság (azaz bíró és esküdtök együtt), vagy közülök a kire küül, hogy azt elherdálta, tartozik a magáébul helyre-pótolni, s büntetésül mint becsstelen embert tekintjük egész életében, soha elüljáró nem lehet többé, még bizonyosságul sem híhatja soha senki. — A mi pedig a kölcsönvételel illeti, bármí sürgetős szükség legyen is, nem csak magát a bírót nem bizzuk meg, hogy kölcsönt vehessen föl, de sőt az egész községi tanácsot sem hatalmazzuk föl arra, hogy csak egy forintnyi kölcsönt is vehessen föl a közönség nevében, — ezt mi magunknak tartottuk fen. Ha valamire sürgetően szükséges volna kölcsönt fölvenni, az elüljáróság kötelességének tartsa a közönséget erről tudósítani, s tanácskozás végeit öszszehíni, okokkal mutogatni, mire kell a kölcsön? — és csak akkor veszünk fel kölcsönt, ha hogy az egész közönségnek két harmadrésze szükségesnek tartja. Határoztuk Magyarádon 1846 esztendőben. Magyarád helységnek közönsége (Helység pöcsétének helye.)“

Vagy igen nagyon szükséges a kölcsönvételel, vagy nem szükséges.

Ha nagyon szükséges, minden lakos kénytelen átlátni, hogy föl kell valahonnét venni, tehát megegyeznek benne: ha pedig kétséges a dolog, tudnillik nem látja át egyszerre a nagy sokaság vagy legalább a lakoságnak két harmadrésze a kölcsönnek szükségét, akkor bizonyos, hogy nem sürgetős; és mind esztelen ember az, ki akkor kölcsönt vesz föl, mikor rá nagy szüksége nincs.

Az egész titok csak abban áll, hogy az elüljárók semmí esetben, semmí szín alatt, semmí kölcsönt a közönség rovására föl ne vehessenek; hanem az egész majd maga vegyen föl, midőn jónak látja.

Nem igen van valami veszedelmesebb a községre nézve, mint ha a lakosok elüljáróikat megbizzák, hogy ha szükségesnek látják, kölcsönt vehessenek föl, és pedig meg sem határozva mennyi kölcsönt, hanem a mennyit jónak látnak, és aztán számul sem kéri, hová, mire fordították?

Legyen bár minden igen jól intézve mind az egyes helységekből, mind az egész országban; legyenek jók, üdvösek, mindenik iránt egyenlően igazságosak a törvények; de ha mind egyes közönségek elüljáróiknak, mind az ország fölkormányának tetszésére, belátására hagyja köl-

csönt fölvehetni, vagy adósságot csinálhatni: ez maga képcs minden jó intézkedést semmivé tenni.

Hiszen tegyük, hogy Szamárdi vagy akármelyik helység lakosai szabadságára bízzák a bírának, hogy kölcsönt vehetnek föl a mint tesszik: a bírák ezt hasznukra fordítják (ha tudnillik rossz emberek akarnak lenni) és fölvesznek tiz, majd később húsz ezer forintot; ebből ökemök jól élnek, vendégeskednek: meghíznak gyakran a lakosok közül is többeket, lekenyerezik őket. Ezen életmódot megkedvelik lassanként, aztán arról tanakodnak, hogyan lehetne ezt így minél tovább folytatni? Az ember gyarló szokott lenni, s ilyen esetekben még gyermekeikről is megfeledkeznek, tehát azon igyekeznek, hogy csak maguknak legyen jó dolguk. —

És midőn ez így egy darabig tartott, vajmi nehéz megváltoztatni! Könnyű volna magában, ha a lakosok egyetérténeek: de a ki a lakosok közül észreveszi, hogy rosszul mennek a dolgok, s a többiket is figyelmesekké tenni igyekszik, bírák uraimék ezt részükre bírják, mit a kölcsönvett pénzből könnyen megtehetnek. Vegre ugy öszszehonyolódnak a dolgok, hogy a lakosok csak azt veszik észre, hogy már minden késő.

Most békétlenség, megalégedetlenség támad; a lakosság és tanácsa között nyílt ellenségeskedés üt ki; mi aztán úgy végződik, hogy a lakosok közül néhányat bezárnak, mert az elüljárók úgy festik le szegényeket mint lázzadókat, és ezt a bírák uraimék annál könnyebben ki-munkálják, mivel ujra vehetnek valahol fel pénzt kölcsön, miből a szolgabírák és más felsőbbek markát megkenhetik.

Ha nem kapnak mástól kölcsönt, ugy segítenek, hogy magok pénzéből adnak néhány száz forintot, s ugy írják fel, mintha mástól vettek volna föl néhány ezert. Ennek fejében aztán majd egy, majd más darab földet foglalnak el a közönségből, egyszer egyik, másszor másik részére.

Ha tudnátok barátim, mennyi igaztalanságot követnek így el az elüljárók imitt amott: bizonyosan föltennétek magatokban, erősen elhatározátok, hogy az elüljáróknak semmi kölcsönt, semmi ürgy, vagy semmi szin alatt fölvenni nem engedtek.

Tudakozódjatok bárhol, bármelyik községben, mellyrül beszéltek hogy tele van adóssággal, — mondom tudakozódjatok, mire fordították a kölcsön fölvelt pénzeket: senki sem fogja világosan megmondani tudni. Talán a helység szépítésére, iskolákra, utakra, a földmivelés virágoztatására, futó homok meggátlására, mocsárok kiszáritására, patakok szabályozására stb. fordítatott? dehogy! mind ezek lehető rossz állapotban vannak ott, hol a községet aránylag nagyságához képest legtöbb adósság terheli.

És a mint kicsinyben történik községekben, úgy megy nagyban, az országokban is. Nem tagadhatni, némi élénkség, csak úgy színre, külsőleg némi jólét, boldogság látszik ott, hol az országok adósságokkal vannak megterhelve; de valósággal nincs, mert a társaság bensejét féreg gyanánt rágja, emészti a rákfene, a szüntelen nevekedő adósság.

Miben áll azon boldogság, mit az adóssággal elővarázsolnak? holmi czifraságban, mi által gyárosok (fabrikások) vagyonosodnak meg; né-

hány darab vasut, mellyek szinte csak néhány nyereszkdőt gazdagítanak a sokaság rovására; gözhajók? a részvényes társaság veszi hasznát; mondok cifra nyomoruság az egész.

Higgyétek el nekem barátim, a legnagyobb munkákat végbevihetni a nélkül hogy kölcsönt kellene fölkérni.

Vegyük csak a Tiszaszabályozást; ez valósággal nagyszerű munka lesz, ha elkészül, és én hiszem, hogy tökéletesen egyetértetek velem, ha azt mondom, hogy ezt sokkal derekabban végrehajthatni adósság nélkül; tudnillik így:

Mondassék ki törvényül az országgyűlésen, hogy minden ember, ki e hazában lakik, vagyonához képest fizessen valamivel, talán egy negyedrészzel több adót, például így: a melly gazdának esztendei jövedelmét tehettük 500 forintra s fizetett tőle 8 ezüst forint porciót: a negyedrészt 2 forint, tehát ennyivel többet számítva lesz 10 ezüst forint adója: a kinek 5000 forintnyi jövedelme van s tőle fizetett 80 ezüst forintot: negyedrészzel többet számítva lesz 100 forint; a kinek jövedelme százezer (mint a gazdag grófoké, meg több is némellyiké), adója lesz 2000 forint. — Ugy szinte ha a sónak fontja 11 krajczár, emelje az országgyűlés teszem 16 krajczárra. És mind a főlebb emelt adó, mind pedig a só fölemelt áron, csak addig maradjon, míg a nagy munka elkészül.

De még nem is volna szükséges fölemelni sem az adót, sem a só árát, hanem az országgyűlés határozná, hogy a mostani adónak fele s a sóárnak is fele oda forditassék, s mivel háboru nincs, az egész magyarországi katonaság oda rendeltessék, és a munka el fog készülni.

Itt azt mondhatná valaki, hogy ez nem volna egészen igazságos, mert a Tiszaszabályozás kiváltkép azoknak fog használni, kik az által sok földet nyernek: hogy fizetne tehát ezek helyett olyan ember, ki annak hasznában nem részesül?

Azt felelem rá, hogy majd midőn a Dunát szabályozzák, vagy vasutakat építenek az országnak más részein, szinte a közadóból és sónak árán, akkor a Tiszavidéki emberek visszafizetik a kölcsönt a más vidékbelieknek.

Mihelyt a törvények egyszerűek, általánosan mindenkit egyenlően köteleznek: a dolgok egymást igazságosan kiegyenlítik. Ha most Zágráb, Körös, Somogy vármegye fizet a Tisza szabályozásához, majd meg Máramaros, Szatmár, Ugocsa stb. fizet a zágrábi, somogyi, fehérvári-pesti vasúthoz, és így tovább.

De lehet ezen úgy is módosítani, hogy azon földtől, mellyet a Tiszaszabályozás által nyernek, bizonyos esztendőig több adó fizettessék, mint egyéb földtől.

Azonban nem is gondolhatni itt igaztalanságot egyik másik vidék iránt; mert minden tájon van elintézni, javítani való, és mind azt országos költséggel sokkal jobban elvégezhetni, mint vagy kölcsönnel, vagy koldulással, kéregetéssel gyűjtött pénzekkel.

Ha mindenki egyiránt, azaz vagyona mennyiségéhez képest fizeti a közadózást, és ha minden nagy munka ebből készítetik: senkinek nem lehet igazságos kifogása ellene. Vegyük a tűzkárbiztosító társaságot; kiki vagyona, értéke szerint fizet bele évenként; a sopronvármegyei ha-

ragudják e, hogy ma Beregvármegyében fizetik egy leégett háznak árát; s a beregvármegyei viszont haragudják e, hogy holnap egy soproninak kárát fizetik ki?

De azon föld, mi a szabályozás által a Tisza környékén majd használhatóvá lesz, nem tekintethetik e úgy, mint mindnyájunké? Ha olyan mondja övének, kinek másfelé is már sok föld van, maga nem munkálthatja be, nem győzi, tehát vagy haszonbérbe adja, vagy napszámban, azaz pénzért munkáltatja be, vagy eladja, következőképen százan meg ezeren élnek belőle; ez által szaporodik a jó föld, olcsóbb lesz a gabona, takarmány, miben mindnyájan részesülhetünk: ha pedig olyannak jut a szabályozás által nyert földből, kinek úgy is kevese van, még inkább jól csik, mert a kevés birtokunak rá szüksége van.

Utoljára még egyszer visszatérek az osztrák adósságnak felére, és figyelmeztetek benneteket, hogy ha mint magyarok, mint önálló nemzet akartok lenni, semmi áron el ne vállaljátok. Nagyon fáj az az embernek, mikor ostobának nevezik; ha rosznak mondják, inkább eltüri: pedig a világtörténetnek egyik lapjára azt írják mingyárt be, ha ezen adósságot elvállalnók, hogy mióta az emberi nemzet fenáll, ostobább nép nem volt soha mint a magyar, hogy temérdek bajai közt, mellyek alatt különben is majd leroskad, még más nemzetnek adósságát is magára vállalja.

D^o BALLAGI GEZA.

PESTEN A POSTA MELLETT

A párizsi utczában 5 — 6 számú boltok fölött előfizethetni:

MUNKÁSOK UJSÁGÁRA

évnegyedre április 1-sőjétől június utoljáig postán 1 ezüst fort.
helyben 40 kr.

Ugyanott kapható:

NÉPKÖNYV. 20 ez. kr.

„HUNNI A FÜGGETLENSÉGE“

40 ez. kr.

„A LEGUJABB TÖRVÉNYEK MAGYARÁZATA“

6 ez. kr.

Sajtó alatt van és e hónap végeig elkészül:

„NÉPSZAVA ISTENSZAVA.“

Nem sokára szinte sajtó alá kerül:

J ó z a n é s z.

első rész, a státusról szól: millyenek a törvények; s millyeknek
kell lenniök;

második rész, a vallást tárgyazza, mit tartanak az emberek val-
lásnak s mit kell józanész szerént valláskép tartani;

harmadik rész, a nevelést fejtegeti.

